

מזאנים

לבועון לספרות, לבקורות ולדברי אמונות

יוצא על-ידי
אגודת הסופרים העבריים
בארץ-ישראל

ה ת ו כ ן

- א. תפלות, א-ג יעקב כהן
ב. הציר הקדוש ספור ד. קמחי
ג. אישים: א. הרטנוים - האב והבן, ו נחום סוקולוב
ד. חזנות איטלקים שירים יעקב קופליביץ
ה. הפינומינולוגיה של אדמונד הוסרל בן ציון רפופורט
ו. רשימות:
1. ג'ורג' אליוט עם תמונתה ראובן גרוסמאן
2. ש. ל. ציטרון א. ב.
3. בקורת ספרים: שירי אסתר ראב י. ליכטנבוים
ח. פרט: רבינדרה-ננת טגורה בברלין מלקט
ט. בעולם הספרות, האמונות והתרבות
י. פיליטון: סרוג'יני נאידו ש. כס

גליון

יג

(סג)

תל-אביב

ר' אב

ת ר " צ

מחיר החתימה

בארץ-ישראל:
לשנה 1 לא"י; לחצי שנה 500 מא"י
בחוץ-לארץ:
לשנה 6 דולרים; לחצי שנה 3 דולרים
מחיר גליון בודד
בארץ-ישראל 20 מא"י; בח"ל 12 סנט

מחיר המודעות

עמוד שלם - 5 לא"י; חצי עמוד -
2.750 לא"י; רבע עמוד - 1.500 לא"י;
1/2 עמוד - 800 מא"י; 1/4 עמוד - 500 מא"י.
למודעות קבועות - הנחה מהמחירים
הנ"ל לפי ההסכם עם ההנהלה.
המערכת אינה אחראית לתוכן המודעות וסגנון

Tel-Aviv

July 31

1930

הכתובת: מאזנים, ת. ד. 50, תל-אביב, ארץ-ישראל
MOZNAYIM, P. O. B. 50, TEL-AVIV, Palestine

לסלרמות: MOZNAYIM YAVNEHST. TEL-AVIV

בית המערכת: ת"א, רח' יבנה 19; ההנהלה: רח' יהודה הלוי 37

מספרו

רק בסיגריות

עישון בריא

י ס מ ין

20 סיגריות ב־30 מא"י

התוצרת האחרונה והחדשה

תעשנו תוכחו

"מצפה", חברה להוצאת ספרים בע"מ.

יצאו לאור ונמצאים למכירה

דיני שטרות ושיקים בא"י:

פקודת שטרי-החליפין 1929 עם פרושים, טופסי שטרות
והחוקים בדבר רבית, מסי-הבולים על שטרות,
פרוטסטים וכ"ו

ערוכים ע"י ק. פרידנברג עורך-דין

מחיר הספר:

בליכ 150 מא"י

מכורך בד 200 מא"י

עם לגיון הזרים נגד הדרוזים

מאת ג'והן הרוי

— — — המחבר אשר היה חיל בלגיון הזרים מתאר
בתמונות מועצות את דכוי מרד הדרוזים על גבולות
א"י, ואת החיים בלגיון הזרים באפריקה ובסוריה

מחיר הספר לחותמי הספריות

מכורך בד 155 מא"י

פרס לחותמי "מאזנים" בפולניה

אנו נותנים את הקובץ
הספרותי המצוין רב התוכן
ומלא הענין

"כנסת"

432 עמודים גדולים על ניר משובח

שמחירו הנירמלי 17.80 זהוב

לחותמים חצי שנתיים — 10 זהובים

ולחותמים שנתיים **חנם** לגמרי

הפרס הזה ניתן רק לאלה, שישלמו את דמי החתימה
(לחצי שנה—30 זהוב, לשנה—60 זהוב) במשך חדשי

יוני — יולי ש.ז.

הסוכנות הראשית לפולניה:

בית מסחר ספרים **"עב"** וורשא

יצא לאור
ונמצא למכירה

דְּחֵבִי בִּי

— מאת —
שמואל הר

מחזור, אגדות וספורים

לחגים וזמנים

לבני-הנעורים

התוכן:

- א. כוסו של אליהו הנביא.
- ב. מול הר האלהים. ג. היונה והעורבים.
- ד. שופר-הקדומים. ה. החג האחרון בחיי-
- משה. ו. חרב החשמונאים. ז. המן הנצחי.
- ח. לג בעומר. ט. נר-הקדושים. י. אגדת-
- הסתו. יא. היכל-השלג. יב. השבוי בממלכת
- הקרה. יג. פרח-האביב.

מלאכים

שבועון לספרות, לביקורת ולדורי אמות

יוצא על-ידי
אגודת הסופרים העברים בארץ-ישראל

העורך: ר' בנימין

חבר המערכת: י. ליכטנבום

גליון י"ג (ס"ג)

ירושלים — תל-אביב, ו' באב, תר"ץ

שנה שניה

תפלות

מאת יעקב כהן

א

מן המחשבים

אמה,

אשר לא אדע בנותך בשם ומקום אבנך ואמצאך נסתם

ממני.

אשר קצרה לשוני מהגותך וקדמוני אין פח לעוף אתריה,

אשר שמתי סתרה תיקום ומלוא ארץ ושחקים תעלומותיה —

תנה אות לי,

מן המחשבים, גלמוד תועה ועוזב בכנף תבל, אקרא לך:

תנה אות לי,

תנה אות לי, הנעלם! כי אובד דרך אלכי.

פתע פתאם נפל עלי צל הענק האלם ובקש-פחדים חרבו

הכהב על פני.

חשכה השמש על ראשי והארץ נעה תחת כנלי ותבלע דרכי.

האמה הוא,

האמה הוא אשר שלחת את הענק האלם ותמן חרבה בידו

להרג ולרצח?

על מה — ולמה?

ואם יש דין ומשפט לפניך, מה המשפט, אם במרם היותו

פסק-דינו מוכן?

ואם בליה מראש נורת על כל-יצורי כפיה, למה יצרתם?

תנה אות לי, הנעלם!

ידעתי, אף לשוא אדון עמך, כי תקיף אמה ממני.

ואולם תפצתי, כי תצדק. כי איך אחיה ואשא סבלי, אם

לא תצדק אמה?

ואם אמנם לא כמחשבותי מחשבותיך ודרכיך לא כדרכי

אדם המה.

הנה שקט לא ישקם רוחי ושבע גמר הרעל לפי כי לא

אדע צדקה לו.

ולמה-זה תשגני את-פוס התרעלה ואת-הנחמה האחת

תמנע ממני?

תנה אות לי, הנעלם! כי כואב אלכי.

הלא נגלה נגלית לאבותי מקדם ונתי קרוב בל-רגע להם

ותפלתם שמעתי.

אף-אני הסכנתי מעודי לשאף צלך מרחוק ולכונן צעדי

לזהרי מרומיך.

כנור היה לבבי לך, כנור הזמה נענעים, וכל-נגינת חני

נגינתך.

עמה קדרו מרומי ודרכי נכס לפני במחשבי תהומות.

ואיכה אעיר כנור לבבי ומיתרי קפאו מצנת לילה וכפור

הנצחים על אצבעותי?

כק צעק אצעק עוד מכאב ואחבט ראשי באפלה וממצולות

עניי אנאק, אשוע-לך:

תנה אות לי,

תנה אות לי, הנעלם, אם שומע אמה לי!

כק את קטן.

קוראור אחד דהיר, אשר נבוא מעמך ויקבע דרך לי, דרכי.

בתוך המחשבים הנדולים.

אשר לא ותנפל פתאם מרצח-חרש עלי ולא אשלה, פגר

נמק, אל בור שאניה למולל רמשי-עפר.

כי אם אלה לבטח בוני הנצח, הלה לקראתך נאור, ושיר

הנצח ותהוד על שפתי —

לו רק את-האות האחד הנה תתן לי לפלסת נפשי ולנחמתי

ביגוני —

כי אין חיים ושארית בלעדיה, אלהים!

ב

מן המעגל הסגור

לא אדע דרך אפנה אליה, המיחד, ומה-מלים אשים בפי לדבר לסנייה.
 פי נעלית על כל-מחשבת אדם וכל-תאר, כל-דמיון לא יערכה.
 ואם אמר לקרא בשם לך ונראתי לחלל קדשת יחידותה.
 ואם לנתיבות פעלך אשאל ונבזה מבטי ואבד בערכות אין-סוף נצחיה.
 ואיכה אשפך מרי-שיחי לסנייה ורוחי סגור במעגל, סובב הולך ושב על עקבו ואין מוצא לו!!
 ומה אונק חמם ומשפט מידך אדרש ואני לא אדע, מה חמם לך ומה-צדק לסנייה?

אך כאב וקאב עלי לבי וכבד וגוני מנשא ואין פתרון לסבלי.
 ועל-כן אשפך שיחי, לנפשי אשפכנו, ואונק חמסי לחלל העולם וצדק אדרש, צדקי אני, מידך אדרשנו.
 הלא אתה האלהים! ולא לשחק-בי שחוק אכזר בראתני אף-נשמת את-הרגש בי ואת-חפץ תבונה והצדקה.
 פי אבדיל בין אור לחשך, בין טוב לרע, ואבחר בתיים ולא בפות.
 ואם כאב אכאב, מי הוא אשר נענה כאבי ועל-מה אכאבי אם לא אתה?
 ואם שאף אשאף אליה, הן-לא לחנם אשאף ונשר-סתור יש ומחשבת-נשר ביני ובינייה.
 אכן אין מוצא לרוחי מפעגל-נצחו ואין גיב אחר לפי והגיון אחר.

אך אתה הלא תבין להניני ואם בשפת-עלנים אהנה ולשון רמזים אלמים לשוני.
 אף לא נרה לך המית-התמיד ללכבי ואש-נעגועי אליה, אש-קדש, הלא מידך היא לי ומדר-הקדש.
 שעה אפוא לתפילתי ונטה מסדה לי, חסד אב, אחריו אשר יפרמני בכה, נעגני -
 בצרת נפשי, אשר הויתי כגודר, נופל מתעלה מצמא במדבר עולם, נעגני -
 הלא אתה האלהים!

ג

מן הדומיה

לפי כבד ודם פצעי נוטף - נוטף בתוך דומית נפשי... ומה אדרש?
 היתה תפילתי לך פאש על שפתי, מנכבי מצולות כאבי עלתה - אתה לא עניתני!
 למעמקי עולם השיתי און, לפני שמי כוכבי-איך-סוף לכבי פתחתי - לא בא דברך!
 ופתאם שמעתי דומיתך תגדולה, דומית הנצחים, כאשר לא שמעתיך מעודי.
 מכל רוחות עולם באה, מכל מאורי שחקים ולועי תהומות עולם - ונדהמתי.
 מה אדבר ואיך אדבר וימענה תמיד - דומית!
 ואולי שפת הדומית לך, אבי כל-תעלומות עולם, ומיטב כל-שיח אתך הדומית?
 לפי כבד ודם פצעי נוטף, נוטף... תהי-נא דומיתי תפילתי לך היום!

סרוג'יני נאידו

טלגרמה מדהרסאנה 15 מאי 1930: הגב' נאידו וחסידיה ישובו כל היום ליד אוצרות המלח בתוך שרשראות השוטרים. לא אכלו ולא שתו וכלו את הזמן בטיה ובשיחות.
 ב-International House, מיסודו של רוקפלר בניו-יורק, זה בית הסטודנטים הרם הנשקף אל פני ההודסון כמפעל-אדם רב-גאון - ארבע רוחות העולם נשקי אהרדי.
 בית-עמים, בין-לאומי זה, הוא אולי המקום היחיד בעולם, מקום בו ישררו יחסי-שלום ואמת בין לשון ללשון ובין עם לעם. כאן תמצא בני-עמים ולשונות רחוקים וזרים הנעשים יחד למלכת-אדם אחת בלי כל הבדלים, אחים לתרבות-אדם אחת.
 כאן פוגש אתה את כולם כביתם. ובבוא יום חג והתקשטו איש איש בלבשו הלאומי ונתנו איש איש את חלקו מפרי-יצירת-עמו ולשונו בגאון-חרות. והיתה התערוכה שלמה.
 הנה הפורטוגיזי העליון המתרוגן תמיד, והנה הסיני המביט נכחו תמיד בעיני סנאי, חסרות-מעמקים, והנה היפני בהיד-המוז, השגורי נסוך-הערפלים, המסקיאי הלוהט, הכושי הטוב.
 כאן יושב אתה אל השולחן עם היוניס. אחי המלך קונסטנטיין

לשעבר, עם מ. מונרכיסטן מבית-רומנוב, עם בת שבת וזלו מיוחסת עונות כל פאר-שבטה.

כאן פגשתי גם את ההודי ל. בן מהרג'ה רבי-יחוס, המעמיק הגות לנפשו. זה שעיניו שופעות אצילות-נירבנה ואשר עם כל פגישה עמו אני מהרהר: כך ודאי הביט גם בודה גיטמה אל העולם מסביב.
 רצ הודי זה הציגני לראשונה לפני סרוג'יני נאידו.
 על ידו הכרתי את משוררת-ההודו הכבודה, יד ימינו של גנדי בתנועה הלאומית העצורה כיום במאסר-האנגלי.

בני עיר אחת הם. כמוהו, אף היא בת הידראבאד היא וגאון הוא לו להתיחס אל הקסטה (כתה דתית חברתית בהודו) האחת. יודע הוא לספר כמה פרטים מחייה, בעיקר מילדותה, את רוחה וכל הגיגיה הרי יש ללמוד ולדעת מיצירותיה כפי שניתנו אף בשפה האנגלית.

הנה שני קבצי-שיריה האנגלים לפני. "סוף-הזהב" - The Golden Threshold ו"צפור-העת" - The Bird of time.

בימים אלו של תסיסה לאומית כבירה של העם ההודי הגדול, אתה נגש אל ספריה-השירה האלו לא רק מתוך גישה אמנותית בלבד.
 מתגלית לפניך דמות-אדם חי. פועל, ששלש-מאות מיליונים מאמינים, של בודה שומעים הולם-לבו. הנה בזה, נפש-אשה הקרוצה מחומר, מנו קורצו כל פיטני-עולם, הממזגת בגביעה יין עתיק עם חדש, המשמשת מרכז לשתי תרבויות שונות זו מזו בעצם מהותן.

הציר הקדוש

מאת ד. קמחי

א

מתבונן אם מותר כבר להתפלל ערבית, והיה נכנס לביתו וקולף לו בעצמו תפוחי-אדמה, מבשלם בחמאה ואוכלם במלוא-לגמיו בחלב-החמוץ מעשה-ידיו.

אשתו, כאמור, מתה. בעודו צעיר לימים מתה עליו והשאירה לו בן-זכר, שאהרן-מרדכי מצא לו שם מזור מאד בעיירה: רזיאל. ואולם על אשתו זו פשטו בעיירה אגדות מאגדות שונות, שרובן טפלות ומכולן יש לבור אך זו בלבד, שהיא היתה, כנראה, גיורת, בת-פריצים, שהתאהבה בו באהרן-מרדכי, והלכה אחריו אל העיירה. ואולי היתה גם זו אך אגדה בלבד.

אהרן-מרדכי לא היה מסיח עם שום בריה בעולם על אודות אשתו, גם לא התאבל עליה במותה—ורק איזה ספק-חיוך נסתמן מאז בפניו, שהיה רועד בזויות-פיו ובתוך קמט-סתר שמלמטה מלחיו האחת.

ואולם אמי, נ"ע, היתה מספרת לפעמים על אותה גיורת „צדקת“, האיך ישבה זו בעזרת-הנשים והיתה מונה בלחש את זוגיות-החלונות למען יחשבו שאף היא מתפללת; כי בושה. האיך היתה מתפתלת בלשונה היהודית המגומגמת והאיך רצה פעם בפעם ב-שאלות של כשר וטרפה אל הרב—שאלות תמימות, שהיו אחר-כך לשיחת הבריות בעיירה ולצחוק.

קטנת-קומה היתה ונוגה מאד. החלום בעיניה והערפל בנפשה. ואני עצמי איני יודע, אם ראיתיה פעם בחיי, או הדמות נשתמרה בזכרוני מתוך ספורי אחרים, ואולם לא אחת אני רואה עוד עד עתה, כשהיא מהלכת ברחוב היהודים בעיירה, בין הקלויים ובתרי-המדרש, בין בית-המטבחים והמקוה, וברשמי-הילדות הקדומים ביותר נשתמרה הדמות הזרה האחרת, בתוך אותה המסגרת של רחוב היהודים, שלא היתה הולמת אותה—ומשום כך בוראי עוררה גם בלב הילד הרך את התמיהה למראה הנגוד הבולט.

ואולם בדרך כלל היה אותו בית שעל שפת הנהר

לפני שנה, בחדשי אלול-תשרי, הייתי בעיירת-מולדתי בגליציה לשם בקור. שם עיירתי יאסולקה, והיא נקראת כך על שם הנהר, היאסולקה. הזרם מחוץ לעיירה ונופל אי-שם במרחקים אל הויסלה הגדולה. על חופו של אותו נהר מתגורר עד היום ר' אהרן-מרדכי הכורך, אביו של „הציר הקדוש“, שעליו אני אומר לספר כאן, ומפיו שמעתי פרטים הרבה על אודות בנו, שנסתלק לפני כ"ה שנים, ואני עודי נער קטן בבית אבותי באותה עיירה.

ר' אהרן-מרדכי הכורך היה יהודי מזור בעיירה. שערותיו היו כשל גוי, מסודרות לו מאחוריו תלתלים. גבה-קומה היה, והיה מחייך בבת-צחוק של פריצים. שפת-דבורו מיוחדת היתה במינה: כל משפט שהוציא מפיו, היו בו משלוש לשונות גם יחד: לשון-הקדוש, שפת-הדבורה היהודית ופולנית. בפרוודור בית-הכנסת התפלל והיה מסיח שם ארוכות על ענינים „מזורים“, כשטליתו נשמטת מעליו לגמרי. אלמן היה, והיה נוהג קפדנות יתרה בסדור ביתו שעל שפת הנהר.

ובביתו דגרו תרנגולות, פרות געו—ובני-יונים טסו מן הבית אל הנהר ומן הנהר אל ביתו. בבקרים היה אהרן-מרדכי יוצא וטובל בנהר. כך נהג עד סוף תשרי. וכל הימים ישב על המלאכה. היה כורך ספרים.

ולספרים היה לו יחס; היה קורא בהם, והיה כורך כל ספר וספר כ„אופן מיוחד“, ופעמים, כשהיה בעל הספר נכנס אליו ומדבר בגנות הכריכה, היה נועץ בו אהרן-מרדכי את שתי עיניו הגדולות והבהירות, מסיר לאט-לאט את הכריכה ומחזיר את הספר הערום לבעליו.

בערבים היה יוצא מביתו אל שפת היאסולקה, מביט בגויות הרוחצות בנהר ומתפלל „מנחה“. בלא בושה היה עומד ומביט שעה ארוכה, ואחר היה מגביה את ראשו היפה אל הכוכבים.

אין כאן הפסיכיות, ההתעמקות בת-אלפי שנים מתוך הסתפקות במועט, דויגנציה של עניות-מעש, פרי האקלים הטרופי.

בשירי נאידו עולה ההתלהבות ההודית, האקסטזה של חיים לידי מדרגה עילאה. ליריקניות היא, כטגוריי. אך בעת ששירת טגורה היא פילור-טופית, מיסטית-אליגורית במהותה, הנה נאידו מבליטה בעיקר את הקו האנושי בכל. ההרגשה היא אוניברסלית יותר וחושפת אישיות אקטיבית הצמאה למפעל ולחיים. במובן זה היא יותר מערבית מטגורה. היא הסינתזה האמתית של מזרח ומערב בתפיסתה. אם כי פה ושם ניטל משהו מהספציפיות המזרחית הטבועה בכל כך הרבה עסיסיות בכל יצירות טגורה. נושאי שיריה ומסגרתם—הם דבריי-חן קטנים מחמרי-הבנין של הודו המולדת-מחשבתה—פרי דמיון המזרח המשוכך במשכצות-החרו המערביות. צפוד-הודו היא, יפת-נוצה וקלילת-מעוף שאחזה בה אש אי-המרגוע של המערב האירופי המבקש אלהים.

* * *

פשטות-ניב מציגה את שני הקבצים כאחד. הבעה דקה של הרגשה אנושית רכת-יופי ושקויה תרבות אדם.

פשטות זו באה תמיד מתוך מגע ישיר עם הדברים. מתוך אחויות-חיים. אדם-יוצר אשר חי ושר את חייו—בפשטות-ניב יביעם. בלי עקיפין וכוונות-חן. המשוררת צופה אל העולם מתוך צוהר-חייה.

בית-מולדתה, ילדותה, מקרי-אהבתה, הנכר מקום בו קלטה תרבות,

עם פתיחה ראשונה בקבצי-השירה מתיצבת לעיניך גם דמותו של פיסן-הודו הגדול הידוע יותר ברבים—רבינדרה-נאט טגורה. כמוהו, אף היא קלטה תרבות-מערב, התחנכה בביירת-אנגליה ושם חצבה את ניביה הראשונים בשפה האנגלית.

היה זה גשר קל מעל גדות הגנגס לגדות התמזה, מעברה שטגורה כבר עבר בראשונה. כמטען הודי עתיק בכרכרה אנגלית קלת-אופנים, יראו החרוזים, לאזניך יעלה הד קולות קדומים של יערות תפלה, העמומים מעט מבעד לערפלים. קרני שמש-המזרח החמות מסתננות בעד אדי החורף האנגלי.

נאידו אינה ידועה כטגורה. אך ראויה היא לעמוד עמו על שלב אחד. בת-אמונים היא לרוח הודו וטעם המולדת עמד בקרבה גם בצלילי השפה הזרה. נאידו שונה ואחרת מטגורה. היא חושפת את הגניוס ההודי מעבר אחר. היא הולכת בקו המתנגד. הקו של גנדי. אכן אחות נאמנה היא לגנדי. מזור כמעט לראות שני בני-מזרח אחד, יצירי תגאים שוים הפונים לעברים, כשהרוח האחת נושבת אל פניהם.

גם בשירי-נאידו יש מאוחו נסיון של סינתזה, בה הלך טגורה למזג הודו ואירופה בכלי אחד.

אך כאן גוספה הרגש-דרך של אשה אשר בכל גבכי נפשה יחרוש הצער היקד את מעניתה.

„הבית והעולם“ של טגורה אינם כאן כמחיצות, יש משהו של שלמה לבית ההודי על ידי הקונצפציה של הפילוסופיה המערבית, בת-התקופה.

שונים למען מצוא דמיון לתמונה שבזכרוני, ולא מצאתי כדוגמתה אלא בין הנשים המאדונות, המצוירות בידי גאוני הציור הקדמונים, גבר-מדונה. זו היתה דמותו, בלא הגומה.

גבה-קומה היה כאביו ר' אהרן-מרדכי, ואולם בשעה שקומת אביו היתה איתנה כולה, היה דומה, כי בחוטה-שדרה שלו, של רזיאל בנו, יש איזה כפיפה קלה, שבהמשך הימים תלך ותגדל, והוא יכוף עמה. ר' אהרן-מרדכי לא היה תלמיד-חכם; אפשר ששנא תלמיד-חכמים, ואולם בלילות הבדידות שבביתו, היה יושב וקורא עם בנו יחידו "פסוק", שמואל ומלכים, וקולו הצרוד של האב היה מתערב בנהימה הנוגה, הדקה-הרכה, של הבן ובהמית הנהר בלילות ובאוושת עצי-הערבה שעל שפתו.

בחדר לא למד, אבל לאסכולה של הגויים שלח אותו, ושם נתגלה בו בנער הרך ראשית כשרונו בציור. וכנהוג בימים ההם בעיירה, היה "המורה הגוי" יורד אל אביו של אותו נער מחונן או קוראו אליו ומבאר לו את "העתיד הגדול" הצפוי לו לבנו ואת "האפשרויות" הגדולות הניתנות לו בבאות, אם יפתח הנער את כשרונו, ואם האב יעמוד לו לעזרה – ועל כל אלה נלחמה כרגיל אנחה קלה על "יהדותו" של אותו בעל-הכשרון שהיתה דומה כשוברת חצי גופו של המחנך, והלה היה מסתלק והולך כמרמז לו לאב דברים המובנים מאליהם...

ואולם ר' אהרן-מרדכי לא בחר בכשרונו של בנו ולא שעה לדברי "מחנכו להועיל", ובלבו בקש אך אחת: שבנו זה, פרי אהבתו ואהבתה, נ"ע, יהיה לפניו; שפניו לא יהיו צהובים-חווירים כל-כך; שעניו לא תהיינה כל-כך מעורפלות ושקומתו לא תשח כל-כך, ומנסיון חיים הבין, שאך העבודה, עמל-הכפים, תבוא כאן לעזרה, ולכן בחר לו מלאכה ועשהו לשוליא של סייד ומצייר-שלטים בעיירה.

וכך אני זוכר אותו, את רזיאל הצייר הקדוש "לבית לוי" (כפי שרשום באותיות מרובעות על פני תקרת בית-הכנסת עד היום; כי לוי היה), והוא מהלך ברחובה של עיר בפניו הנפלאים ובבגדיו המשוניים, המסוידים, ונושא סולמות, תמיד אך נושא סולמות, ופעם ראיתו גם בבית אבותי עומד על סולמו ומסייד

(יהודים אינם שמים משכנם על שפת נהרות) לתינוקות-של-בית-רבן כחידה זרה, ואנחנו ילדי העיירה ידענו כולנו, שר' אהרן-מרדכי ורזיאל בנו שלא ככל היהודים הם. אפילו ריח מיוחד היה נודף מהם, ריח אחר, ואני זוכר היטב, כי לא אחת בהגיעי לפסוק "ראה ריח בני כריח השדה אשר ברכו ה'", היתה מתעלה בדמיוני (וגם עוד עד היום הזה) הדמות הנפלאה של אותם שני היהודים המזוירים, ר' אהרן-מרדכי הכורך ורזיאל בנו, עם בגדיהם הזרים ותסרוקת-שערותיהם הזרה ועם הריח המיוחד אשר לבגדיהם.

ואולם את רזיאל – הוא הוא – הצייר הקדוש, כפי שהוא מכונה עד היום בעיירתי – אני זוכר היטב, ולא אחת בעלות על הלב זכרונות-האור מימי הילדות, הזכרונות המנחמים, תקום לפני גם דמות פעוטה זו של אותו עלם נפלא, שרק כעבור עשרות בשנים נצטרפה היא לי בשלמותה מתוך פרטי-חיי ומתוך נסיונות-חיי.

רזיאל היה חורר-פנים. יותר נכון יהיה לומר, שבכלל היו אותם הפנים עצמם פלא גדול, שלא נראה עוד כמותו במקומותינו: ברונזה מבהיקה. רק עוד פעם אחת בחיי ראיתי פנים כאלה. זה היה באחת האניות הגדולות, המפליגות מאנגליה להודו ולמזרח הרחוק. שם ראיתי נער-נסך מזרחי, בן-תערובת, עם פני-ברונזה כאלה, ואולם פניו של רזיאל היו עוד מופלאים שבעתים, וכל עובר על פניהם היה אנוס לעמוד ולתמוה, וגברה התמיהה ביחוד משום שבאותם הפנים נסתמן במפורש כמעט, גלוי לכל עין, המות.

ואני זוכר היטב עד היום, שכל-אימת שהבטתי בפניו (ואני אז אך נער בן שמונה או עשר) היה מובטח לי, שהוא, רזיאל, לא יאריך ימים. הוא ימות צעיר מאד, וכנראה הרגישו בזה גם רבים אחרים. ואפשר העיירה כולה; כל רחוב היהודים כולו, כי אכן התהלך אותו עלם בבית-המדרש וברחובה של עיר כדבר פלא, הנשלח לעולם זה אך למען הָרָאוּת והסתלק.

בימים האחרונים, בהגיעי לרשום את השורות האלה על אודותיו, פשפשתי בין התמונות העתיקות של ציירים מציירים

אש זו עולה ומשתלהבת אף בשיריה של נאירו ומטביעה את הצללים המשקטים מעט את צבעי-המזרח הלוהטים.

— — — למן-הזאתיה הקדורים לא אָרו, לא תָלֵב, לא קָטָרַת, לְקָרְקוּ לָךְ תּוֹצֵת זוּ נִקְשִׁי בְּנִעְרָת.

(משיר "לא-הצער")

ובאותו הקובץ בשיר ה"פסון למות" באים הטורים המסיימים:

חָבֵה נָא, קָה, נָנֵעַ עַד אֲשַׁפֵּעַ קַעֵם

סֶאֱרִי, מָרֵם, אֶהְבֶּה וְנִנְנוּת,

קָל עוֹד נִעְבּוֹנִי פֹה, עַד יֵאָם לֹא יִשְׁקֵם,

לֹא אוֹכֵל, קָה, קָנוּ! לֹא אוֹכֵל לְסוּת!...

כמה מרחיקה לכת קונצפציה של חיים כזו בפיה של משוררת הודו! לא הנירבנה מזה ואף לא גן-הערן מזה. הלב מבקש את החיים כ מ ו ש ה ם.

העין לא תקדר ממכשולי-המציאות הרבים, באומץ-לב תשא הנפש את נטלה הכבד —

ערך-החיים אינו גופל במאומה, לא ויתור, לא הסתלקות ולא הסתפקות במועט לנפש האוהבת כל כך תבל זו על כל אשר בה.

(סוף יבוא)

ש. בס

הודו השואפת להתפתחות חיים חדשים על יסוד המסורת הישנה — כל זה ישתקף בין השטין של הטורים הנחמדים.

בסקרנות יתירה אתה נכנס ויוצא במבואות הנפתחים לך פה ושם. הנה הירדאבד עיר מולדתה, אב רבי-חס, מדעי, הנותן ימים כלילות על תרבות והשכלה, ילדות עשירה. הפואימה הראשונה נכתבה בהיותה בת אחת-עשרה מתוך אימפולס של התפרצות בשעה שהתוצאות באלגברה לא היו נכונות, "לא יצאו כשורה", — בהגיעה לגיל השש-עשרה, היא מפליגה לאנגליה עם סקולר שיפ (פטורין משכר-למוד בקולג' הניתן רק למצטיינים) מגיזם קולג', בקינגס קולג' בלונדון היא מבלה כשלוש שנים בהפסקות — טיולי חג באיטליה. אחר כך השיבה אל הבית, הבית והעולם כשהם בקונ-פליקט ראשון. ספור אהבה עז ונלהב על גשואין על אף ההתנגדות החזקה של הקסטה ההודית, בנגוד לרצון הורים ומורים, והנה שנות-אשר אחדות ולאחרונה טרגדית-חיים, וכפון עמום עגום מאד לרומנטיות זו של חיים ישמש הצל הקורד של חולשת-גוף ומחלה, המלווה אותה עד היום.

נאידו היא מטפוס של ר' יוחנן מגוש-חלב שלנו, נפש שכולה אש-תמיד בתוך גו חלוש וידוע-חולי.

בבואות-גבורים כאלו עולות לעיניך תמיד בתנועות לאומיות בכל תקופה ותקופה.

גם גנרי הוא אחד מהם.

באש-דמם של אלה נכתבת ההיסטוריה של עמים ומדינות.

הבית הזה, שהיה בכלל בית "מכושף" בעיירה, היה בימים ההם קן לכל מרנפש שברחוב היהודים. "המשכילים" המגולחים היו מתכנסים שם ומחללים שבת בפרהסיא. את אהרן-מרדכי ראו לא אחת מהלך שם בגלוי-ראש ממש וקורא בשבת בספרי גויים עם בנו יחד. ואולם ביחוד היה הבית הזה, על סביבתו המסותרת בתוך עצי-ערבה סבוכים, שהשתרעו לאורך עשרות מילים, מקום-פגישה נוח לאוהבים ולאויבים, שנתרבו אז בעיירה. ואהרן-מרדכי היה שמח מאד למראה הפגישות האלה עלי-יד ביתו ועל הספסל הארוך שעלי-יד ביתו. היה חוגג עם כל זוג מתאהב ולא עלו, ח"ו, בלבו כל חששות. להיפך. אהרן-מרדכי התעמק בהיות העולם וראה, שהטבע, שהוא, כביכול, הקביה בכבודו ובעצמו, מצווה על האדם אך לאהוב ולהודווג בלי הרף, באין-מפריע.

ואולם באותם הימים התחיל "המחול" גם בתוך ביתו ממש. לשמש בית-הכנסת ר' אשר-וולף היתה בת יפה, בת בוגרת. ריבה היה שמה, ריבה לה. נערה בלונדית גבוהת-קומה, שבריות גוף רבה שפעה ממנה. פניה היו מכוסים בהרות-קץ ועיניה גדולות ועמוקות. נועלת היתה לרגליה נעלי-גבר גדולות, נעלי אחיה. כי נעלים אחרות לא ניתנו לה. יפה היתה, וכנופפה התהלכה ברחוב היהודים על יפיה. כאילו חטא חטאה בזה בלבד, שגוה כה מחוטב וכתפיה וצואריה שיש. ואף אמנם באה גם על שכרה. בעיירה היו מצביעים עליה כעל "בת-הפקר", ור' אשר-וולף השמש היה מפצל בה פצלות במקלו, במרדה, במעגילה ובכל כלי-בית, שבא לידו. והיא היתה מתפתלת על הארץ לרגליה, מפשקת ברכיה, חושפת שדיה ומצווה עליו שיהרגנה. כן, יהרגנה נא. מוטב לה שיהרגנה.

ובלילות-החורף החשוכים היו קולות-צעקותיה חודרים עד לבית-המדרש, שבו ישבו אנחנו, פרחי-הבחורים, ולומדים תורה-והיו אז שערותינו מסתמדות לשמע בכיותיה ושועתה של הבתולה (כך כנוה בעיירה; או גם: ה"בתולה-שלהשמש"), והיינו מפסיקים בלמודינו, משתאים האחד בפני חברו ומחרישים לשמע הדמים, שהתחילו רנים גם בקרבנו בימים ההם. ונמצא לה גואל לבת השמש, כמובן מאליו, ב' אהרן-מרדכי הכורך.

והדבר נעשה בפשטות יתרה: אהרן-מרדכי נכנס באחד מאותם לילות הצעקות, שנהרבו ביחוד בעונת-האביב ובתחילת-החורף, בבוא התמורה בטבע ובכל החי, אל ר' אשר-וולף השמש, בשעה שהלה עמד על בתו וקרע מעליה את בגדיה וקרע מעליה את בשרה. נטל את ה"בתולה" מתחת לזרועו, עטף אותה במטפת גדולה, השעינה אל לבו, הראה, "אצבע משולשת" לשמש אביה ואמר לו, שלא יוסיף עוד לראות את בתו לעולם, ואם הוא חפץ יבוא עמו בערכאות...

ואמנם כאשר דבר אהרן-מרדכי כן היה, ובעיירה התגלע ריב גדול לרגל אותו ענין והתפלגו המשפחות והדעות, ובבית-המדרש והקלויזים קראו המפלגות לריב ולמהלומות, ועדיין שרדו בעיירה שרידים מאותה המחלוקת, ומשפחות שלמות אינן מתחתנות עד היום זו בזו משום אותו מעשה. הדבר בא לפני הערכאות ושם-שמים נתחלל, ואותה נערה, "בתולה-השמש", הובאה לפני הרופאים, גלו מערומיה לראות בפצעים, שפצע בה אביה, ויצא פסק-הדין, שתשאר ב"בית המכושף" של אהרן-מרדכי הכורך על שפת הנהר.

ואולם העיירה לא שקטה. נכנסו בעיירה-הקודה הפרנסים וטובי העיר וגם טובי העיירות הסמוכות נתערבו בדבר. נסעו

ומציירי. נער רך הייתי ואף הוא היה עדיין עלם רך, וחושש הייתי מאד בראותי אותו מהלך בשתי רגליו הארוכות והחלשות על סולמו, בשעה שהעתיקו ממקום למקום. עיני נתקשרו בפניו כל אותו היום ולא זזתי ממנו. ואולם הוא לא שעה אלי כלל, ומגבה-הסולם, כמו מעל לתקרה הגבוהה, נשמעה פעם בפעם רק אנחתו הקלה: אנחה אחר אנחה.

על מה הוא נאנח שם? ומדוע נאנח? ומאין בא הוא הלוך, לעולם זה שלנו?

אבל על שאלותי אלה באו התשובות אך כעבור הרבה שנים, בהתפרק לפני פקעת-חייו לחוטיה.

ב

רחוב היהודים השתרע לארכו על שפת הנהר של העיירה, היאסולק. כאן עמדו בית-הכנסת ובית-המדרש והקלויזים הקטנים, בית-המטבחים, המקוה, ההקדש וכו'. פה ושם, בתוך בתים קטנים, היו נפוצים גם ה"חדרים" השונים של כל מיני המלמדים, הגדולים עם הקטנים. ומאחרי הבתים האבלים האלה השתרעו שדות רחבי-ידיים של גויים. עד לנהר ועד מעבר לנהר-ולכל העברים. כל העמק הזה כולו שמש אז לנו, ילדי ה"חדר", דמיון למושג ה"אין-סוף". כל-כך רחב היה, והנהר, שהיה חוצה את העמק הזה, לא הפריע את שלמות הדמיון. ביום לא היה קולו נשמע, אף פניו לא נדאו, ואולם בלילות-הדומיה דומה היה, כאילו הוא אומר להתחרות עם כל מנעי-מיהקול. כל-כך היה מנהם בלילות, אבל אז הוסיף הוא רק דמיונות לדמיון: הוא פתח בזמר ועד מהרה נצטרפו אליו גם קולות-הלילה האחרים - אותם קולות-התעלומה, שאין יודע מהיכן הם באים והיכן הם נעלמים ברחבי הלילה השקט. וגבר אז רחש התעלומה אשר לעמק ולרחוב היהודים הקטן.

ובדחוב היהודים אמנם הלכו בימים ההם רחשי-תעלומה זרים - דחשים אלו, שהשתררו על הלבבות עם חלופי צורות-חיים נושנות. ובעיירה קרו אז מקרים ממקרים שונים: רייזוה'לה, בת ראש-הקהל, נערה צעירה, שהיתה מחממת את לבות הרחוב היהודי בפארי-שערה ובדילוגיה הקלים, ברחה מבעד לחלון בלילה, ותלך אחר מאהבה ה"קונדוקטור". ונשמעו אז בעיירה לפתע שתי מלים זרות מאד: "אהבה" ו"קונדוקטור". - -

ואולם כעבור ימים מועטים קרה מקרה מוזר שבעתים: באחד הבקרים של חודש אלול, בשעה שעלו תקיעות-השופר מבית-הכנסת שברחוב, נכנס נחומ'צי השוחט אל בית-המטבחים ומצא את חלפו מונח מעורטל על השולחן, לא בתיקו, הוא צנח על כסאו, הגביה את החלף וצפה בו את בבואתו. העבירו על צוארו ושחט עצמו.

וכעבור עוד יום אחד מצאו תינוק מושלך עלי-יד אותו בית-המטבחים - תינוק קטן, לא מהול, מהגה ובוכה. ונרעדה העיירה מאד. טובי-העיר התכנסו לאספות והוחלט, שעל רב העיר, ר' בונים שליט"א, לעשות מעשה: עליו לגרש את השדים ואת המזיקים מן העיר.

ובערב שבת פרשת "בשלח" שכר לו ר' בונים מרכבה רתומה לשני סוסים. ישב על יד הדכב, נטל השוט בידו, סס טיסות מרחוב לרחוב, הצליף אילך ואילך לשני עבריו, וקרא: "הריני משביעכם, שדים ומזיקים, צאו מכאן!"

ואולם השדים לא יצאו את העיירה. הם פתחו רק אז ברקודם.

ועל יד ביתו של אהרן-מרדכי הכורך התחילו הם לצאת במחולותיהם באותם הימים.

נהפכה לו לגמרי על פיה. בנו הנוגה והחור, הלך והחזיר שבעתים מיום ליום. הוא חדל בכלל להבין לכל אשר מדברים אליו, ובבוא הערב היה מסתובב עד חצות ועד לאחר חצות מסביב לבית-הכנסת, מקום דירתו של השמש, ועיניו אל הדלתות והחלונות בתפלה האחת, שיפתחו לו, ותראה לו דמות האשה – אך תראה בלבד. וכראותו אותה, יסתלק וילך וישוב אל ערשו. וירוה בדמעותיו את הכרים אשר למראשותיו, ויבכה לפני האלהים, אשר ברא את העולם נורא כל-כך ונאדר כל-כך, ויודה לו על שעשאו כנור-מעט למגנינת-עולמו זו.

ומאז הלכו הגוונים אשר למכחולו, הגוונים ממש, חומר-הצבעים, ונתמוגו יחדיו בכוח אצבעותיו במזיגת-פלאים זו, שמקורה ביסודה של הנפש, הרואה מחזה-שדי ומבקשת להחזיר ב"פֶּלֶס" שלה אותו מחזה-שדי או במלה העתיקה והפשוטה: רוח-הקודש באה עליו. עיניו עמקו והתחילו לחדור לקמטי-הבריאה, ובכחשל המוחנן מסר את הקמטים האלה, והתחיל לצייר באשר עמד ובאשר התהלך ועל כל אשר מצא: על פסות גייר ועל דפי-כריכה עבים ומסביב לשולי ספרים. ואם הורשה לו, היה מצייר פה ושם באחד הבתים, גם על גבי התקרות שסייד. ציודי-נוף קטנים צייר, "מיניאטורות", מבלי לבקש במחירם כל שכר, חלילה.

אבל ר' אשר-וולף השמש ידע את כל אשר נעשה בבתו, ומשהחזרה לביתו, והוא נצח במחלוקת, התחיל חוגג נצחוני – ובהגיע אותו חורף אחרון שלשנת תרס"ג או תרס"ד, קשתה מאד ידו על בתו, ואל בית-המדרש, שבו ישבנו יחדיו ולמדנו תורה, חדרו שוב אותן הצעקות של "הבתולה", שהיו עתה אימות שבעתים, מאחד שידענו כולנו, ואף ראינו כמו עינינו, שהוא, רויאל הצייר, מתהלך ומסובב כאן סביב בית-המדרש והוא שותת דם כולו לשמע כל צעקה וצעקה של "אהובתו".

כי "גדר" גדר אשר-וולף השמש, בימים ההם, ש"הנפקא" שלו לא תתראה בשום פנים עם בנו של "המכשף". תעשה וחצולל כל אשר תחפוץ, אבל אתו אסור לה להתראות. זו שבועתו וזה גדרו, ואשר-וולף, כמובן, ידע לקיים גדר; היה מזדיין בערב בחצי תריסר כוסות יי"ש, שהריקים אל קרבו על מנת להתחזק ב"גדרו" ולעמוד על המשמר בכל כחו, והיה מפקד על אשתו ובניו, שיעזבו עמו, ואם לא – חיים יקברם.

ווכרני, שמלחמה זו העקשנית, שהעידה שגתה בה כל הימים, היתה לי בילדותי לחידת-החיים הראשונה – ואף המלה "אהבה", עם כל הנלוה אליה, שמעתי אז לראשונה. ומאז הייתי מביט יחד עם חברי על רויאל הצייר בעינים חומדות מאד, ובלבי שמעתי מעין נהימת-שירה רנה: הוא אוהב...

ורויאל אהב את בת-השמש, אף-על-פי שעברו בודאי ירחים מרובים, שלא ראה אפילו את פניה. אצל גויים היה בודאי ענין זה גמגר ברצח ובהרג (כי בניו של אשר-וולף היו בחורים גרמיים, כהנים), ואולם מאחר שהענין היה ברחוב היהודים ומסביב לבית-הכנסת, נתבטאו כל אותם הכעסים בזה, שר' אהרן מרדכי הכורך היה מתפלל בפרוודור בית-הכנסת, ב"פלוש", והיה מסב פניו מן השמש בעברו, ואשר-וולף ובניו היו עוברים על פניו בבזז ומתפללים בבית פנימה.

ואולם רויאל אהב את בת-השמש, ובאחד הלילות הובאה הנערה בכח "הכשפים" של אביו, "המכשף" אל בין סככי-הערבה הסמוכים של היאסולק, ושם היתה היא עמו יחדיו כל הלילה ההוא.

באחד מלילות-הקיץ או האביב היה המעשה, ולאחר חצות,

לעיר המחנן, וכפי שספרו בילדותי בא הדבר עד לפני הקיסר יר"ה, והבת הוחזרה, כעבור שנה אחת או שנים, לבית אביה, לר' אשר-וולף, לעשות בה כטוב בעיניו.

ואולם באותן שתי השנים קרה דבר המובן מאליו: רויאל, העלם הצעיר, התאהב בנערה המגורשה, הפצועה-התאהבה בה עד מות. ועוד היה מובן מאליו, שכאשר תפן אביו כן יקום, והיא תנשא לו בבוא היום המיועד לה על ידו. ואולם מאחר שנתגלע אותו הריב, לא היה עוד הדבר מובן מאליו, ומשהחזרה הנערה אל בית אביה השמש, התחילה עצם המלחמה לחיים ולמות, שנסתימה-במות.

ג

אהרן-מרדכי הכורך, כפי שמסופר לעיל, היה נוהג לקרוא את רוב הספרים שהובאו לו לכריכה, וביחוד את ספרי הגויים – ובין אלה ביחוד את "ספרי-הטבע". היתה לו נטיה מיוחדת לחקור אחד ה"שורש", כפי בטויו בלשון הקודש, וחדר כל ימיו, ביודעים או בלא יודעים, לקראת שאיפה אחת, תמימה מאד, להגיע אל האמת – אל האמת העדומה, ומתוך הרהורי ונסיונותיו גלה לעצמו בהמשך הימים כדבר פלא, שתכלית כל החיים היא "הפריה ורבייה". אך היא בלבד, ומאז התהלך בחצרו כ"פאן" קדמון, היה מביט בהנאה יתרה בהודווגות העופות והחיות והבהמות, שברפתו ובלוליו, היה משגר את פרותיו השתים אל שור-הפר החזק ביותר שבכפרים הקרובים, והיה נהנה לעמוד שם בחצרות הגויים בכפרים ולראות באותו "מחזה-האהבה", בסעוד הדמים בצו הטבע.

ונראה הדבר לודאי כמעט, שגם את "בתולת-השמש" אסף לתכלית זאת לביתו. הוא בקש לשפח את דם-ביתו בדם-איתנים זה, ובקש ביחוד לקיים את גזעו הרופף, שנתנון בגופו החלש של רויאל בנו, הנוגה והמעורפל, כאמו, בת-הפריצים.

ואולם לא כן היה עם רויאל עצמו. הוא היה חלש בגופו, בהפך מאביו, והוא התהלך כצל בעולם הזה, וכל המדאות חיו בנפשו לא בדמותם הנכונה, "הערומה", אלא בלבושים מעורפלים ומגוונים, כאשר יחיו המראות בלבות משוררים ואמנים. ומשום כך נהפכה גם המציאות הפשוטה הזאת, האשה שהובאה אל ביתם, לדמות מעולפת דמיונות, לחזיון רב-גוונים – ורויאל העלם היה הולך ומצמק מאו, בהפך מאהרן-מרדכי אביו, בשאלות-המסתורין אשר לאדם ובסוד-אלהים, הנלוש גם בבשרים.

וכל כמה שהדבר ידאה לפלא, הרי אמת נכון הוא, שרויאל לא קרב אל האשה כל אותם הימים. הוא רק שמש אותה וקדשה בדמיונו, התהלך מסביבה ורחם אותה, את הפצועה והנוגה, שהאלהים נתן לה את תפארת-הבשרים, לשאתה לראוה לעיני כל.

ובימים ההם, בבוא עליו האהבה הגדולה, התחיל לצייר את ציוריו "המוררים", שרבים מהם עוד נשתמרו בעיירתי בכמה בתים. פתח בציורי-חול, בחיות ועופות ונופים של נחלים – וסיים בציורי-קודש: מזרחים, אריות ולוחות, ופרקים מנביאים: מחזות אליהו ואלישע וחזיונות יחזקאל בן-בוזי הכהן.

ואולם גם באותם הימים הסועדים של המחלוקת בעיירה, היה רחוב היהודים מתיחס אל רויאל הצייר בכבוד, ולא שמו עליו כלל את עוון אביו. הוא נשאר כמאז בנה של הגיורת, "הצדקת", שהרחוב זכר לה את חסדה, בעזבה את אביה ואת אמה ותלך אחר עם, אשר לא ידעה מתמול שלשום...

ואולם האהבה הזאת של העלם הטהור נהפכה לאש אוכלה בהלקח האשה מביתם אל בית אביה, ואהרן-מרדכי – הקערה

ופתאום גברה החרדה שבעתים. השמשית הזקנה הניפה את ידה אל אוניה (היא היתה גבוהה קומה כבתה) והתחילה משועה בקול גדול, קול פולח כליות ולב, לבתה, ליחידתה:

— ריבה! ריבה! ריבה! ריבישי!

ומאחר שהכל דממו במקומם, כמאזינים לתשובה, שצריכה לבוא משם, מאצל שפת-הנהר, הלך קולה וגבר עוד יותר, קבל גוונים, רטט, זעף והתחנן:

— ריבה! ריבה! ריבישי!

ואולם כל הר לא הגיע משם. וכשנשתק הכל רנן אך הוא, הנחל, היאסולק, כדרכו, והניע את גליו-ברחש-התעלומה שלו. נשים צנועות עמדו מן הצד והסירו בקומצת-אצבעותיהן את הרוק מפיהן, הטילוהו לארץ ולחשו: „נחטפה; נחטפה“ אבל אנחנו לא האמנו עוד בכל אלה. עינינו היו נשואות לסבכי-הערבה, וידענו, שהיא שם... אך שם...

ולמחרת אותו הלילה נכנס אהרן-מרדכי הכורך אל ר' בונים הרב דמחא, ואמר לו כדרכו בלשון פשוטה, שבנו רויאל קדש את בת השמש בביאה —

(סוף יבוא)

לאור הירח, הוחרדה העיירה כולה בצעקות, שפלחו את אוירו של רחוב היהודים. השמש, אשתו ובניו, התרוצצו הגה והלום וצעקו, ואתם צעקה כל הפמליה של הנשים, משמשות המקוה, ואחריהם התהלכו גם שני הגויים-השקצים, מסיקי התנורים, באלות בידיהם. המיללת היתה „השמשית“, והיא ספדה בקול בוכים, שבתה נשבתה לשדים וללילין על-ידי „המכשף“ הזקן. זה היה בחזירתם משפת הנהר, מן „הבית המכושף“, במקום שבקשו את הבת ולא מצאוה. והשועה הלכה וגברה בהוסף עליהם מיד „המפלגה“ היריבה בצעקותיה, שלא נעשתה עוד נבלה כזאת בישראל וכו'. ואולם כל כמה שמעבר מזה של הנהר, ברחוב ועל יד בית-הכנסת, הלכה וגברה הצעקה, כן רבתה מעבר ההוא, במקום שעמד ביתו של אהרן-מרדכי הכורך, הדומיה. והיתה זאת דומיה זרה, כבושה. הלבנה במלואה שפכה שם אור רב על סבכי-הערבה הסמוכים, ושום הגה לא הגיע משם. לקראת מי איפוא, יכונו הם את אגרופיהם ואת קללותיהם?

ואולם האימה גדלה דוקא אז כשהקהל התרוצץ נבון כולו ולא ידע את המעשה אשר עליו לעשות. גוש משחיר מתחת לאור הלילה התכנף כולו והיה עומד ומרטט ומכוון פניו לשם, אל שפת הנהר, אל סבכי-הערבה, אל ביתו של אהרן-מרדכי.

אישים

א

הרטנים - האב והבן

מאת נחום סוקולוב

II

מן התבה, ויצאו יצא ושוב, ובטוחות ושלות השקט לא היו ליושבי תבל מפני המגור אשר הם יראים מפניו?

אינטרנציונל! לוקארנו! וכשמתועדים המאורות הגדולים, קברניטי התעשיה והמסחר מארצות שונות, ונושאים ונותנים בכבוד ראש ובעיון נמרץ, ועל סמך נסיונותיהם ובקיאותם, הה באים לידי החלטה, כי למען רפא את ההרסות, חובה להחזיק בשיטת חופש המסחר, ולבטל את מסי ההגנה מפני שהם הם „השאור שבעיסה המעכב“ והמומחים ההם שהוזמנו על ידי הממשלות הגדולות מוציאים כרוז בקיל לעולם הכללי, אז תודיע ממשלה זו היום, ואחרת מחר — שהיא מסכימה על כך, שאחרים יעשו זאת, אבל היא בעצמה — מאן דכר שמיה לוקארנו, קיבל כל עם על „הקיסר“ של הזולת, על רבוי החיילות, על מסי ההגנה, על קפות זכויות המעוטים של הזולת, לעולם של הזולת! הכלל העתיק של „הקורה והקיסם“ עומד בתקפו. עיני איה כלפי מומי הזולת, עיני תנשומת כלפי המומים של עצמו. תחת נוסח הוידוי אשמו בגדנו וכו', בלשון מדבר בעדו, הנוסח המקובל הוא כתב האשמה בלשון נסתר: „אשמו בגדנו וכו'. אין שום הרהור של נוחם, אין תשובה, אין בקורת עצמית; „האחר“ כולו חייב, „האני“ כולו זכאי. באירופה ובאמריקה צווחים ככרוכיה על הסינים, שאומרים לסגור את הגבולות בפני זרים, שמא יכנסו לשם נצול, ואם ינסו הסינים להכנס לארצות אחרות, אז, אותם המוכיחים בעצמם, יתלשו בשערותיהם של האורחים כבשערות השעיר המשתלח, וגלגלו אותם מראש צוק... שלי שלי ושליך שלי, אבל לא שלי שליך. אנגליה מדקדקת בכל חומר הדין בחוק סגירת הגבולות בפני הגר, אבל היא תוקעת בשופר גדול שאמריקה (ו. א. כנסיות הברית) עושה חומה נגד הגרים, ואיננה זוכרת, שבלעדי כניסת גרים, בומן מוקדם או מאוחר, לא היה שום ישוב כלל; ואמריקה שוב עומדת ותמהה על ארצות אחרות שמקפידות להחמיר ולאסור

אינטרנציונל! כל העולם יושב על מדוכה זו ומתחבט בשאלה זו: כיצד אפשר להפיג את השנאה, לקרב את הלבבות המרוחקים, להשיב את הבטחון לאיתנו שבלעדיו המסחר קופא, והתעשיה מדלדלת, והדלת ננעלת בפני לווים, והיוקר מאמיר, והעניות מצרצרת מכל פנה, ומספר מחוסרי העבודה עולה באופן מבהיל ושביתין ושביתין מתפשטים, ומהפכות ואימת מרידות מתגברות? — כיצד? כיצד? זו היא השאלה הגדולה, שכל התיובתות והקושיות האחרות הן כנגדה כקליפת השום! נמנו וגמנו בגייניכה, וחזרו והחליטו בלוקארנו, והלכו ונפגשו בסוד גדול בטוֹאֲרִי, ולוקארנו יפה-ענותנית זו, שאנחנו, סיירי שוויץ האיטלקית מאו, מכירים אותה, ונדהמים קצת מפרסומה הפתאומי, בשל כונה נוחה נעשתה סמל ואילל, ומכריזים עליה בקולי קולות, לאחר כל אלה עולם כמנהגו נוהג: מצד אחד תוקעים ומריעים „אינטרנציונל“, ומהצד השני, הרוצה לעביר את הגבול, צריך תחילה לכתת את רגליו ממשדר למשדר, ולחכות במסדרונים, ולהתרפס לפני כל מיני פקידים, ולהיות מוכן לכל מיני דחוי ונזיפה, ולשלם יותר מאשר ידו משגת, ולדפוק שוב על פתחי קונסוליה זו ואחרת, בשל חסד מיוחד ושטר זכויות רב הערך, שקורין לו „וויזה“, להיות לאות ולעדות, שבשר ודם זה, המתנכל לעשות „מעשה נורא“ — לעבור מארץ אל ארץ, נבדק ונחתם בגושפנקא דמלכא, ונותנים לו, בחסד עליון, את הרשיון הנפלא הזה; ואחרי יצאו בשלום מכל הערכאות והדימוסים והנמוסים והוויזותאים בידו, כתובים וחתומים הוא הולך כמין גדי מקולס, לעבור את הגבול, ושם שוב גדודי גדודים של אחשדרפנים וסגניכ ובולשות וסרדיוטים, מקיפים אותו כתרגוילים של בי בוקיא, בודקים בחוריו ובסדקיו, תוהים על קנקניו, וממשמשים בכיסיו, ומעבירים אותו עם תעודותיו וקמיעותיו תחת שבט הבקורת — ומה פלא שהסימנים הטובים של הבטחות אחרות נרפאת ומתוקנת דמיונם כעורב אשר שלח נח

שם היטב את ולטר רטנו ואת ספריו; אבל נחשו עמומות שאין אלה "פנים חדשות" סתם, אלא "שנוי-ערכין". יותר מכל ידעו שם שולטר רטנו הוא יהודי, ובכן לא חייב ואחראי בעד המלחמה, ולא מתגעגע על גן עדן של קסרקרסין וחיללות. שמעו שהוא פילוסוף, ובכן: קו זהר חדש של תקוה! נכו ב"אנשים ממלכתיים" – יעמוד הפילוסוף! אולי יתקן הפילוסוף מה שקלקלו ה"אנשים הממלכתיים"... שמעו שהוא בעל עסקים גדולים – עוד מעלה יתרה; אפשר לדבר "עסק". נסה נסו מקודם לדבר באופן כזה עם בעל עסקים אחר ושמו סטינס, שמלך אז על כלהתעשיה האשכנזית, אבל סטינס היה גוי. גוי גדול, גרמני, ודבר בהרמת קול ותנועותיו היו גסות, כאילו בא לקנתר ולהפגין, ויהודי – גם פילוסוף גם עשיר מופלג – הרגישו בחוש טבעי, כי זה האיש היחיד בדורו שממנו תוכל ברכת השלום לבוא. והרשמים הראשונים האלה הלכו ונתגברו, בבוא ידיעות מדויקות על דבר טיבו ומהותו של האיש, ובהפגשם עמו. כל מה שבא אחר כך בכון השלום מאז עד לוקארנו, ומלוקארנו ואילך – הכל בא, בעצם ובראשונה, מיד רטנו. ובכן לא היתה עצה אחרת לחרשי משחית בלתי אם לרצחו! היונקרים ועוזריהם היטיבו לראות, במצאם סכנה ברטנו: היתה סכנה לממשלת הזדון, סכנה לשלטון החושך; כפשע היה בין המבוכה והסדר, בין החורבן והבנין, בין רוח הפרצים של נקמה, ובין תקופה חדשה של אהבה אנושית ושלום עמים. ובכן להגות מן המסלה את המכשול הזה, וכדי להשביט את השלום – התירו דמו של יהודי זה, כְּאֵת ורגם של שיטתם להרוג ולאבד את כל היהודים שיתערבו בעניני המלכות.

נטייתו זעיר מן הענין, אך בשביל הענין, לברר את תפקיד היהודים ברקימת יחוסים בין-לאומיים ואת ערכו בקורות הימים ובעניני המדינות הנוכחים, יען כי הבאור הזה נחוץ הוא לנו, בתור מפתח, להבנת התכונה המשתפת את שני הדורות: אמיל וולטר רטנו, אמרתי: יש צד שוה, למרות השנויים. הצד השוה הזה הוא אינטרנציונליותם של שני היהודים האלה למרות נציגוליותם הגרמנית האדוקה. האב היה אינטרנציונליסטן של תעשיה, והבן – של תרבות רוחנית מוסרית. האנטישמיים, המרגישים משהו, אבל לעולם באופן חד צדדי ויוצא דופן (מפני ששנאתם ליהודים מקלקלת את השורה) העמידו קול זועות, קול שמה ושרקה: הפיננסה האינטרנציונלית היהודית עליך, שמשון גרמני! ובודאי היו מכניסים לגדר זה גם את רטנו האב והבן, לא היו דברים מעולם! אמיל רטנו בא אגב אורחה לכלל פיננסיין, מפני שאין אפשרות לתעשיה בלעדיתה, אבל הוא לא קשר יחוסים בין-לאומיים בשביל עסקי ממונות וצבירת הון; היה לו לאדם זה אידיאל תכני: להפוך את מעשי-בראשית של מלאכת כפים למעשי-מרכבה של עבודת מכונות, כדי להגדיל את כמות העבודה בעולם; האידיאל הזה לבש בהכרח צורה תעשיתית גדולה, אבל רטנו לא רדף הין; איש נבהל להון, איננו יושב עָגוֹן עשר שנים, חופש וחוקר ודורש למצוא דבר גדול משהו; רטנו לא ברא את המשטר הרכושני בעולם, הוא מצא אותו והשתמש בו. הוא היה מתווך יהודי אמתי טפוס, במשמעות המעודנת של מלה זו: מתווך ויוצר כאחד. ככה גם היה ולטר בנו בתחום נשגב הרבה יותר, בתחום המוסר והמחשבה: הוא תר, שוטט, צרף, פשר – לא באופן מוצלח כאביו, אך בכונה יותר עמוקה, ובאצילות-דורות עדינה כל כך, עד כי גם זרנותיו המועטים, ביחס אל היהדות, נעשים כשגגות ונסיונותיו המדיניים שלא נגמרו ו"שלא הצליחו" היו פורים יותר מאלה של אחרים ש"נגמרו והצליחו".

מן ההשקפה הכללית הזאת – נשוב אל האב.

(המשך בגליון הבא)

כניסת זרים. מפלגות הפועלים, שעל דגלן כתוב: "פרולטריום של כל הארצות התאחדו!" עושות את תורתן פלסטר, ועומדות בראש המתנגדים לכניסת הגרים. הבולשביות, הדוגלת בשם החופש הקיצוני-שבקיציני חותרת לבטל מעולמה כל דעה מתנגדת, לא רק בכוח רוחני, אך גם על ידי קרדום ההורג או קנה הרובה שיש בהם משום המשטר הישן, ועל ידי רגול ובלוש, שיש בהם משום אינקוויזיציה ואַחְרָאנָה, ארצות קונסטיטוציוניות עושות סניף לפרלמנט – מעין דיקטטורה. אור וחושך משמשים בערבוביה.

מלא עולם זה צביעות, חנופה, שקר, סמיות עינים; ולשונם של יודעי העתים נתעשרה בתועפות עושר ושפע גדול כל כך של צרופי מלים, כנוים מדעיים, ניבים מקושטים ופתגמים ומונחים מבריקים, עד כי אין רעיון הכי כוזב ומוזיף ומשובש, שלא ימצא פרקליטים מגידי ישרו ומליצי אמתתו, בדברים ערבים ובצחות המליצה ולשון חלקלקות. אנדרלמוסיה של סופיסטיקה (שהיא ממזרת הפילוסופיה) באה לעולם, שכנגדה היתה אותה של היונים הקדמונים – שותא דינוקי. ואולם אף על פי שבציור מצב ההוה, אין צבעים די שחורים להשתמש בהם לציור הצללים של המצב ההוי, אמנם שגיאה גדולה היא, לבטל כל-אחר יד או להעלים את נצוצי האור, הבוקעים מתוך האפלה. אגודת העמים, למרות כל המגרעות שבה, מסוגלת לעזור לשלום; לוקארנו, בתור סמל והתחלה, היא סימן ברכה; ההקדמות וההכנות להתקרבות העמים, לו גם לעת עתה על שדה התעשיה, הן חשובות ומסוגלות להביא ישועה, אם ימצאו אנשים גדולים באמת, שיש די חכמה ומוסר בלבם, לאצול מרוחם על בני הדור ולמשותם מיון המצולה של גאווה ושנאה וצרות עין. זאת יוכלו הדיפלומטים השנונים שבשנונים לעשות, דבר זה יבצר מאילי התעשיה; זאת יוכלו אך חוזים, אות-בי-אדם גאוניים, צדיקים – להוציא לפועל. זהו ענין בעד אנשים כטולסטוי, כויקטור הוגא, כאמיל קְסֵטֶלֶר, כאנטול פרנס, כיצחק כרמיה, כלורד שֶפֶטְסְבֶּרי, כחשמן מאננינג ודומיהם, נושאי-דגל האנושיות הכללית.

כל אלה ספו תמו ואינם, והנשארים החיים אתנו כיום הזה – אנשים גדולים לרוב, אך כל אחד משוקע בעמו וקשור בטבורו במקצועו. רחוק מלבי הרעיון, שיש ליהודים מונופולין בבחינה זו; הרי קראתי בשמות אנשים לשם דוגמה וכמעט כולם מן האומות. אבל אין צורך להיות דוקא יהודי-לאומי, כדי לראות שהיהודים הם מסוגלים לכך במדה יתרה. לא בזכותם תלוי הדבר כי אם במזל קורותיהם, ברבוי הצדדיות שבהם, בסוגלת ההתאמה, בכשרון מיוחד להכיר את הזולת בכל עומק היותו, בחן הענוה והמתניות ואהבת השלום העמוקה, המסורתית, הטבעית, הגזעית. אם יש ליהודים יעוד גדול בגולה, הריהו תפקיד הסיוע להקמת יחוסים בין לאומיים נכונים. פרדוקס הוא, אבל משפט מוזר שיש בו יותר מקורטוב של אמת, אם נאמר, שאלו מסרו את הדבר למנין יהודים גדולים מכל הארצות (מה שמצרפים לפעמים יהודי למנין שלהם, זהו דבר של מה בכך!) אזי סדרו את הדבר במהרה ובתועלת מרובה – לא לעצמם כי אם לטובת העולם, מפני שהם בכח בעלי מקצוע בנוגע לדבר זה, ומהראוי להוציא את כשרונם המיוחד הזה מן הכח אל הפועל. וכמה שיראה הדבר כמו זר, מעין רעיון שכזה, לו גם מאחורי-סף ההכרה הבהב במוחם שד האשכנזים, כשפנו אל ולטר רטנו להכניסו לעבודת הממלכה ולמנותו לשר החוץ.

זוכרני היטב את הרושם שעשה הדבר בלונדון ובפאריס. שום חלוף-מינסטריון, שום תמורת ממשלה, שום התמנות חדשה בעולם המדיני לא עשה רושם אדיר ועמוק שכזה. ידוע לא ידוע

חזונות איטלקים

ג

סן-פיטרו

ומיכאל-מלאך, יוצר גבור, רב ועם,
נעצב על שגזות-חיי, עבדו מלכים לריק,
אל פתרתם גכס, לעמל ששון אך פעם!
ניר ארוממות שלם, חזון סהור אינ-סיג.

אז יבן כפת ער, פסג מקדש-הטעם,
מעשי-בראשית צבר ולרור אחרון העניק.
לעדת-מרום קרא, גדם חרון ונעם.
ובצל מדת-אנוש נקהל עולם צריק.

שם כבוד-עליון נשקף בעד אשנפי-שהם;
משגב לרוח הוא, לא תת מפני משחית.
סן-פיטרו – סביב לו משמר עמודי-תאם:

שם עס-פסלים עליה, מצפה לחזון אחרית.
מי גבר בן שפתם עמקת-גבורה בנעם –
עד קץ חיו אשר, עם נצח כרת ברית.

ד

בנתיקן

בחזון אשר קדוש, סביבו מראות-אלות,
הנפש פה תנוה, בלבוש עצמה יוצאת.
פה סודי-יצר ישכן, רועד על גדות-מרגע,
רבאות עינים לו, לשקיף מקצוני-עת.

נשער ושבו-תלל, יצר לו תאר מת –
אל דרור-עולם יחרג, במעוף-צורה ונוע.
בצר ליפי – שמע! – איך ידובב רתת:
מדוע אין גואל! תבל חרשה משמע!

לשוא עמלו קוסמים! הקיר פלאיו נעלים,
וחזון-גאלה גאלם באלם גוף ותאר...
עם יצרי-גו שרה רפאל איש-אלהים –

לאור לבת-מרום, שרפה חיו לטהר.
ויקר צלמי-ששר, שלומי סודות נעלים,
באצבע-סוד יורו על יום אבן הזהר...

יעקב קופליביץ

הפינומינולוגיה של אדמונד הוסרל

מאת בן ציון רפופורט

בחזונות חיי הנפש, במה נבדלים, איפוא, חוקי המחשבה מן החוקים המתבטאים בתופעות חיי הנפש בכלל, או במה מתיחדים ושונים חוקי ההגיון מן החוקים הפסיכולוגיים הכלליים? או ביתר דיוק: במה נבדלת הפסיכולוגיה של המחשבה מן הלוגיקה? תאמרו: פסיכולוגיה המחשבה מטפלת בכל צורות המחשבה וחזיונותיה האפשריים, מבלי להבדיל בין ה"אמתיים", הנכונים, בעוד שתעודת הלוגיקה לגלות את חוקי המחשבה הנכונה שחותם ה"אמת" טבוע עליה. תשובה כזו מנחת אפשרות של הבחנה בין אמת לשקר מחוץ להגיון ולפניו. אם אנו אומרים שההבדל בין ההגיון והפסיכולוגיה המחשבה מונח בזה שההגיון מטפל רק בחזיונות המחשבה האמיתית, הרי זאת אומרת שעוד לפני החילגו לעסוק בחקירה ההגיונית אנו יודעים איזו מחשבה היא אמיתית ונכונה ואיזו מחשבה היא בלתי נכונה. לפי דעה זו יש כאן איפוא קנה-מדה מחוץ להגיון, שבאמצעותו אנו מבדילים בין אמת ושקר, בין "נכון" ובלתי נכון, באופן שתעודת ההגיון אינה אלא לבדוק את ההשקפות והדעות המקובלות בחברה האנושית ואת מסקנות המדע, לבחון אותן כדי להוכיח עד כמה הן מתאימות אל אותו הקריטריון העושה את הדעות "נכונות" ואת ההשקפות אמיתיות. סדר המדעים הללו הוא איפוא זה: הפסיכולוגיה בכלל מטפלת בכל חזיונות חיי הנפש בכלל; בתופעות השאיפה, הרצון, הרגש וההכרה, משתדלת למצוא את סבותיהם ואת אופני התגלותם ותנאיהם. פסיכולוגיה המחשבה מטפלת בחזיונות המחשבה ומשתדלת למצוא את חוקיה הפנימיים ותנאי התפתחותה ואת נקודת מוצאו של ההגיון רואים הפסיכולוגיסטים באותה העובדה שאנו

בשנה זו מלאו שבעים שנה לגדול פילוסופי-גרמניה, היהודי אדמונד הוסרל. בתחלת המאה הנוכחית פרסם הוסרל את ספרו הידוע "לוגישה אונטרזוכונגען" בשני חלקים. בחלק א' הוא מנתח את ההשקפה הפסיכולוגיסטית שהיתה רווחת אז אצל הרבה מפילוסופי הדור (תיאודור ליפס, ארדמן ועוד), ומבקר אותה בקורת חריפה מאד. בחלק שני הוא מציע תורה הגיונית חדשה משלו המיוסדת על נתוח פינומינולוגי של "המשמעותיות הנקיות" (ריינה בעדייטונגען). בספרו "אידיאות על דבר פינומינולוגיה נקיה" שנתפרסם בתחלה בשנתון המוקדש לפינומינולוגיה (תורת התופעות), ויצא אחר כך בהוצאה מיוחדת הוא מרצה בדיוק את יסודות הפינומינולוגיה החדשה. גם אנו במאמר זה נטפל תחילה בבקורת הפסיכולוגיסמוס ואחר כך נשתדל לבאר את תורתו של הוסרל על דבר "צפית המהות" המשמשת יסוד לשיטת הפינומינולוגיה בכלל.

א. סתירת הפסיכולוגיסמוס

לכל מדע וחקירה יש אובייקט שהוא מטפל בו ומשתדל לתאר אותו ולגלות את החוקים השולטים בהופעתו. המיכניקה, למשל, מטפלת בחזיונות התנועה והמנוחה והחוקים המתגלים בהם, הפיסיקה עוסקת בבאור סבות השנויים החיצוניים של הגופים בכלל והחמייה מתארת את תנאי השנויים הפנימיים, שנויי ההרכבה וחוקיהם. מהו, איפוא, האובייקט של המדע ההגיוני ומהי תעודתו? על השאלה הזאת רגילים להשיב: תעודת ההגיון לגלות את חוקי המחשבה הנכונה, ולהראות את הדרך אל השימוש הנכון בחוקים הללו לשם גלוי אמתיות מדעיות. ברם, המחשבה היא אחד

שלא ניתנה להתמלא. שהרי אין לנו יכולים לתפוס בהכרתנו את המציאות שמחוץ להכרתנו, ובלעדי ההכרה אין לנו דרך אחרת לתפיסת המציאות. ובכלל כיצד ההכרה יכולה להכיר עד כמה היא עצמה מתאימה אל המציאות שמחוץ לה? אין אני רוצה להתעכב כאן על הפתרונים השונים לפרובלימה קשה זו שנאמרו במשך קורות הפילוסופיה. עיקר כוונתנו כאן לרמוז על הקושי המרובה הכרוך בקריטריון השני הנ"ל. לפי קריטריון זה חותמה של האמת הוא ההכרח הפנימי המתעורר בקרבנו לשמעה. ולהפך, סימנו של השקר הוא אותו רגש המחאה וההתנגדות שהוא מעורר בנו. אבל הרי אנו מוצאים הרבה בני אדם, בלתי נורמליים, שאין השקר מעורר בהם את רגש המחאה ואין האמת מעוררת בהם את ההכרח להסכים לה ולהודות בה. תאמרו: אין מביאים ראיה מן השוטים. אנו רואים בהסכמתם בני אדם נורמליים קריטריון להכרת האמת ואין לנו עסק עם בני אדם "בלתי נורמליים". ברם, מהו שוב אותו הקריטריון שעל פיו אתם מבחינים בין אדם נורמלי לבלתי נורמלי? תאמרו: האדם הנורמלי מודה באמת וכופר בשקר. וחלופו בבלתי נורמלי, אם כן הרי אתה מסתובב במעגל-קסמים: האמת היא זו שהאדם הנורמלי מודה בה, והנורמלי הוא זה שמודה באמת! לפיכך מוכרחים בעלי השקפה זו להחזיק ב"שיטת הרוב" בתור קנה מדה לאמת ושקר. הנורמלי זהו הטפוס הרגיל והשכיח, והבלתי נורמלי זהו היוצא מן הכלל. כאן אנו רואים את המסקנות המגוחכות היוצאות בהכרח מן ההשקפה הפסיכולוגיסטית: הנורמלי הוא קנה-מדה ל"אמת", אבל מהו קנה המדה ל"נורמל"? הרוב. רוב בני האדם נחשבים לנורמליים והדעות המקובלות אצל רוב בני מיננו הן אמיתיות, אבל כמה פעמים אנו מוצאים בהיסטוריה שדוקא הרוב מחזיק בשקר ובשטית ודוקא המועט זוכה להכרת האמת! וכמה גאונים מגלי אמתיות אנו מוצאים שהיו ללעג וקלס בזמנם. ובכלל אין האמת קנין הרבים אלא קנין היחידים.

לפי דעת הפסיכולוגיסטים אין הבדל בין חוקי הטבע ובין חוקי ההגיון. כשם שחוקי הטבע מגלים את השקר שבין העובדות הממשיות המתגלות בעולם הנסיון, החיצוני או הפנימי, כך גם חוקי ההגיון מראים את הקשר והיחס שבין חזיונות ההכרה האנושית, כפי מה שהם מתגלים לפנינו מתוך הסתכלות בתכונת רוח האדם, בשעה שהיא משתדלת לבוא לידי הכרת האמת. נקח לדוגמא חוק טבעי פשוט: המים קופאים בקור ידוע או במעלת חום נמוכה. כאן אנו מוצאים קשר בין שתי עובדות ממשיות. החוק הזה מלמדנו שעם התגלות הקור או מעלת החום הנמוכה, מתגלה תמיד חזיון קפאון המים, זאת אומרת, החוק מגלה לפנינו את תנאי התגלות קפאון המים. כך גם לפי הפסיכולוגיסטים, תעודת החוקים ההגיוניים לגלות לנו את התנאים החיצוניים והפנימיים שבהם קשורה האמונה המתעוררת בקרבנו באמתותו של משפט ידוע, או רגש המחאה וההתנגדות למשפט אחר. על חוקי ההגיון להראות לנו את התנאים הגורמים להתגלותה של ההכרה האמתית ברוחנו. את צורת ההיקש ההגיוני: אם א' = ב' ואם ב' = ג' יוצא: א = ג', מבארים הפסיכולוגיסטים באופן ששתי ההקדמות הן הסבה הפסיכולוגית להתעוררות האמונה – בנפשנו – באמתותה של המסקנה, כי א' = ג', הכלל ההגיוני היסודי: משני משפטים סותרים זה את זה רק אחד יכול להחשב לאמתי, מתבאר לפי זה גם כן בדרך פסיכולוגית: הקונסטיטוציה של רוחנו האנושית אינה נותנת אותנו להאמין באמתותם של שני משפטים סותרים זה את זה. מובן שאין רוב הפסיכולוגיסטים מציעים את השקפת בצורה כזו, אבל מסקנה זו יוצאת בהכרח מתוך הנחתם היסודית: שאין ההגיון אלא מקצוע פסיכולוגי ושאינו

מבדילים בין קשרי-מחשבות ידועים, שאנו רגילים לחשוב אותם ל"נכונים" ורואים בהם בטוי "הכרה אמתית", ובין התקשרות רעיונות שאינה אלא פרי האסוציאציה הפסיכולוגית הטבעית, ותכנם אינו מתאים אל המציאות האובייקטיבית, באופן שאין כאן לא "הכרה" ולא "אמת". הבדל יסודי בין התקידה ההגיונית ובין הפסיכולוגיה אין כאן לפי השקפה פסיכולוגיסטית זו. ההגיון אינו אלא חלק מן הפסיכולוגיה הכללית, ואינו נבדל במיתודת החקירה במאומה מן הפסיכולוגיה. גם ביחסו אל העובדות המתגלות לפנינו אין הוא שונה כלום מן הפסיכולוגיה. אין הוא ממציא ומגלה מקצוע חדש, אין כאן עולם מיוחד שהחוקיות השולטת בחזיונותיו שונה מן החוקיות הכללית המתבטאת בעובדות הנסיון בכלל. בתופעות הטבע והרוח, גם ההבדל בין אמת לשקר אינו אלא עובדה נסיונית התלויה בסבות ותנאים ידועים, ואין ההגיון ממציא אותה אלא מגלה אותה, זאת אומרת, לפי השקפת הפסיכולוגיסמוס, והגיון חוקר ומתעמק בחזיונות חיי הנפש ומשתדל למצוא בהם את הסבות הגורמות להתגלותה של עובדה זו, ואת התנאים, שבהם היא קשורה קשר טבעי. חוקי המחשבה ההגיונית אינם נבדלים במאומה מחוקי המחשבה בכלל ומיתר החוקים השולטים בטבע ובחיים. "חוק" בשפת מדעי הנסיון פירושו: צורה ידועה וקבועה שבה חזיונות ידועים, גשמיים או רוחניים, מתגלים תמיד. גם "חוקי" ההגיון אינם, לפי דעה זו, אלא אותה הצורה הנורמלית שבה מתגלים אותם קשרי-המחשבה שאנו רגילים לסמן את תכנם בשם "אמת". "חוקי ההכרה" אינם מיני גורות שדבר אין להם עם טבע האדם ותכונת רוחו, אלא יש כאן, כאמור, בטוי אותם התנאים והסבות שהיו כרוכים עד עכשיו באותו ההבדל שאנו מבדילים בין "הכרה אמתית" ובין סתם אסוציאציה פסיכולוגית. הסוציאציה הפסיכולוגית הפשוטה, שאין אנו רואים אותה כהכרה, אינה ממלאת אותן הדרישות ואותם התנאים שאנו דורשים מן ההכרה הנכונה, אבל הבדל יסודי אין כאן, לפי דעה זו, כזו כן זו, שתיהן כפופות לאותה החוקיות הכללית שחותמה טבוע על כל חזיונות הטבע והחיים בכלל.

ברם, מה הם אותם התנאים שבהם תלויה "אמתותה" של ההכרה, ומה הן הסבות הטבעיות המטביעות את חותם האמת על דעות והשקפות ידועות ועושות אותן ל"נכונות"? את רוב התשובות שנאמרו לשאלה זו אפשר להעמיד על שתיים. שנים הם הקריטריונים, לפי דעת האמפיריסטים והפסיכולוגיסטים, שעל פיהם אנו מבחינים בין אמת לשקר, בין משפט נכון לבלתי נכון. (א) ההתאמה אל המציאות. כל דעה או משפט שתכנו מתאים אל המציאות החיצונית המוחשת בחושים, או הפנימית המורגשת לנו, הוא בכלל "אמתי" ונכון. ולהפך, כל הדעות המתנגדות אל המציאות הן בלתי נכונות. (ב) ההכרחיות הפנימית. כל משפט המעורר בקרבנו את רגש ההכרחיות בזמן שאנו שומעים או קוראים אותו, זאת אומרת, אנו מרגישים את עצמנו מוכרחים להסכים לו ואין אין לנו יכולים להתנגד לו, הריהו נחשב לאמתי, ולעומת זה כל המשפטים המעוררים בנו את רגשי ההתנגדות ואין אנו יכולים להודות בהם, הם בכלל משפטי-שקר ובלתי נכונים. תעודת ההגיון היא איפוא לבדוק את המשפטים, הדעות והמחשבות המתעוררים במוחנו, ולחקור עד כמה הם מסוגלים למלא את הדרישות הללו, כלומר, עד כמה אנו מוצאים בהם את סימני האמת: את ההתאמה אל המציאות ואת ההכרחיות. ברם, שני הקריטריונים הללו כרוכים בקושי מרובה וסבוכים בסבך פרובלימות קשות מאד. בנוגע לקריטריון הראשון כבר בארתי במקום אחר, שהדרישה להתאים את ההכרה אל המציאות כמעט

במאורעות העולם, החיצוני או הפנימי, נצחי ובלתי משתנה בהחלט. עד עכשיו הופיעו החזיונות בצורה ידועה וקבועה, אבל אנו יכולים לצייר לעצמנו שצורה זו תחלוף ובמקומה תופיע צורה אחרת. עד עכשיו ראינו, למשל, שכל הגופים שהופיעו לפנינו היו בעלי כובד ידוע, אבל אין כאן הכרח הגיוני מוחלט ואין זה כלל מן הנמנע שיתגלה בעתיד איזה גוף חדש חסר תכונת הכובד. בנגוד לזה מצטיינים חוקי ההגיון באותה והכרחיות המוחלטת והנצחיות; האמת ההגיונית, החיובית או השלילית, אינה תלויה כלל בנו ולא במקום ובזמן. ההכרח ההגיוני אינו מונח בנו אלא ב"עצם הענין", בין אם אנו מרגישים אותו ובין אם אין אנו מרגישים אותו, ואינו ענין לתכונת רוחנו אנו, לא בשביל זה נחשב משפט פלוני ל"אמתי" ודעה אלמונית ל"נכונה" מפני שאני או אחר מקבל אותו ומסכים או מוכרח להסכים לו, אלא מפני האמתות הכלולה באותה האידאה ובאותו המשפט כשהוא לעצמו, בלי כל יחס אלינו ולהסכמתנו. אפילו ההסכמה הכללית מצד כל בני האדם אינה עלולה לבסס את אמתותם של חוקי ההגיון המוכרחים ומוחלטים. כי חוץ ממה שגם "הכללי" או הצבור יכול לטעות, הנה אין ההסכמה אלא עובדה פסיכולוגית, או יותר נכון, חוויה פנימית ב"נפשנו" אנו, ובתור מאורע פסיכולוגי פנימי, הריהי משתנה מפרט לפרט. כל אדם מרגיש את ההסכמה באופן אחר. למרות מה שהכל מסכימים לדעה או למשפט ידוע, מורגשת הסכמה זו לכל אחד בצורה אחרת ובאופן אחר, שהרי כל חוויה נפשית היא בבחינת חזיון אינדיבידואלי נבדל מכל החזיונות הדומים לו לכאורה. רק ההשקפה השטחית תופסת את הדמיון שבין כל חוויה וחוויה, את התכונות המשותפות לכלן ומניחה את המקוריות המיוחדת לכל אחת, שאינה מתגלה בסקירה שטחית. כל אחד מבני האדם חי את החיים הכלליים באופן אחר. בעמקי הנפש אין שווי ודמיון, אין כלליות אלא מקוריות אישית. מכאן שההסכמה הכללית בתור חוויה נפשית אינה כלל חזיון משותף לכל בני האדם, ואי אפשר לבסס עליה את ההכרח ההגיוני המתגלה לכולנו באופן שווה: את החוק המחייב את כולנו להודות בו, במדה שאנו רוצים להכיר את האמת. בכלל אין אותה ההנחה המחליטה שאנו מוכרחים, הכרח פסיכולוגי, להודות במשפטים ה"אמתיים" ולהתנגד, גם כן נגוד פנימי, פסיכולוגי, לדעות השקר נכונה כל עיקר. מן הצד הפסיכולוגי אין זה מן הנמנע כלל להודות במשפט שקר ולכפור במשפט נכון ואמתי, אלא שהודאה כזו או כפירה כזו הן בכלל אבסורדים. יש כאן אי אפשרות הגיונית אבל לא אי אפשרות פסיכולוגית, ואין לערוב זו בזו. יש אשר אנו מבינים את האבסורדיות, אבל אי אפשר לנו (אי אפשרות הגיונית) לחשוב לאמת, ולאיך גיטא; יש רעיונות נכונים ואמתים שאינם מובנים אלא ליחיד סגולה. מכאן שאין האמת תלויה בהבנת בני האדם אותה. האמת עדה לעצמה" אמרו הקדמונים.

(סוף המאמר יבוא)

החוקיות ההגיונית נכדלת בעיקר מן החוקיות הפסיכולוגית הכללית. אותה ההשקפה הרואה בחוקיות ההגיונית רק עובדה פסיכולוגית ממין ידוע, מביאה בהכרח לידי המסקנה הנ"ל, שאפילו חוקי ההגיון היותר כוללים אינם מביעים יחס הכרחי מוחלט בין אידאות ידועות, אלא בין עובדות ממשיות התלויות בתכונת רוחנו האנושית. ברם, מתוך מסקנה זו מתגלה חולשת ההנחה הפסיכולוגיסטית; שהרי גלוי הדבר שאין "כלל הסתירה" (principium contradictionis) מסמן עובדה פסיכולוגית אלא הכרח הגיוני מוחלט שאינו תלוי כלל בתכונת רוחנו אנו. אין "כלל הסתירה" מורה ששני משפטים סותרים זה את זה, אין אנו יכולים לחשוב את שניהם לאמתיים, אלא שאי אפשר להם למשפטים הללו להיות אמתיים, מבלי שים לב למצב רוחנו אנו, בין שאנו מכירים באי אפשרות זו ובין שאין אנו מכירים בה. וכן ההיקשים ההגיוניים (סילוגיסמים), המתבססים בעיקר על כלל הסתירה הנ"ל, אין להם עסק עם שום עובדה פסיכולוגית. אין כאן החלטה שאם א'—ב' וב'—ג' אז אנו מוכרחים להאמין כי א'—ג', אלא יש כאן הבעת "אמת" ידועה, בין אם אנו מודים בה ובין אם איננו מודים בה. יש כאן בטוי יחס ידוע בין האידאות א' ב' וג' או—בשפת הוסרל—בין "המשמעויות הנקיות" (ריינה בעדייטונגען) של המושגים הללו, מבלי להביא בחשבון כלל עד כמה יחס זה מתגלה לפני הכרתנו אנו הסובייקטיבית. אם א'—ב' וגם ב'—ג', הרי א'—ג', כלומר א' הוא ג', בין שאנו מכירים את הדבר ובין שאין אנו מכירים אותו. אילו היו כללי ההגיון והיקשיו מביעים רק את ההכרח הפסיכולוגי הנטוע בנו להאמין בדעות ידועות ולהתנגד לדעות אחרות, לא היה כאן הכרח אובייקטיבי מוחלט ואמתי. אם אנו אומרים כי אין אנו יכולים לקבל שני משפטים סותרים זה את זה ולחשוב אותם לאמתיים, הרי אין כאן אלא הבעת עובדה פסיכולוגית, ועובדה זו ככל עובדות הנסיון עלולה להשתנות במשך הזמן, ואין כאן הכרח מוחלט; שהרי "האורגניזציה הרוחנית" אינה כוללת בתוכה הכרחיות מוחלטת, אין כאן אלא עובדה שעד עכשיו היתה רוחנו "מאורגנת" באופן ידוע, אבל מי יערוב לנו שבעתיד לא תשתנה "אורגניזציה" זו, ומה שהיה עד עכשיו בלתי אפשרי יהיה להבא אפשרי. עד עכשיו לא יכולנו להאמין באמתות שני משפטים סותרים זה את זה, אבל מי יודע מה יהיה בעתיד? אפשר שבעתיד נוכל להאמין במשפטים ידועים שעד עכשיו עוררו בנו מחאה והתנגדות. הפסיכולוגיסמוס מטשטש איפוא את הגבולים שבין הכרת העובדות הממשיות שאין בה כל הכרח הגיוני, ובין ההכרה ההגיונית המוכרחת בהחלט. ובכלל אין אותה ההנחה הפסיכולוגיסטית, המעמידה את חוקי ההגיון בשורה אחת עם חוקי הטבע בכלל ועם טבע רוח האדם בפרט, נכונה כל עיקר. חוקי הטבע אינם כוללים בתוכם הכרחיות מוחלטת, בהם אנו מוצאים בטוי סדר ידוע שהתגלה בעובדות הנסיון, החיצוני או הפנימי, עד עכשיו, אבל אין כאן הכרח מוחלט ואין אותו הסדר ששלט

רשימות

ג'ורג' אליוט

(למלאות חמשים שנה למותה)

תעיר על ככה וכן גם דעותיהם של גאיי דורה, יוצרים והוני דעות שבתוכם היתה מצויה, ואולם גם בעולמנו העברי ראוינו גורני אליוט למקום כבוד שיש עמו חבה והכרה גם יחד, ובתוך חסדי אומות העולם לא יפקד מקומה. אישיות חביבה היא, המכילה לנפשו ומרחיקה ראות בחייו—מתוך יחס של רצון ותבונה ונאורות.

אישיות נשגבה ואצילה, בעלת עמדה חשובה ומקום כבוד בספרות האנגלית בכלל ובזו של המאה הי"ט בפרט, היתה המספרת מרי אן איוונס, הירועה בעולם הספרות בשם גורני אליוט. מערכת-יצירותיה

א

מווריקשיר מוצאה שאבה אליוט את החומר ליצירותיה הראשונות. ובטפלה בפרצופים הידועים לה ממקור-מולדתה זה היתה משתמשת בכל ידיעותיה עליהם – על חיותם וסביבתם וכל המתהווה בקרבם ('אדם ביר', 'סילס מרנר'). ואולם לא ארכו הימים ואפס החומר, אליוט שאבה – והמעין דלל. אז פנתה למקורות אחרים, ורמיונה התי קתיה, רוחה הפוריה הפרתה. אמנם מעולם לא היה בה הכח לברות ספורי מעשיות מלבה. אך מצעיה חיים ממש כי יתן לה ורקמה על פניו כיד האמן הטובה עליה. ריאליסטית היתה וככתוב על ספר החיים כן העלתה על נליון-יצירתה. ולכן, בדלול מעינה עתה, פנתה לים ההיסטוריה, ובחכתה-עטה העלתה יצירות היסטוריות, כרומן ההיסטורי מתקופת המלחמה הרחוקה שבין עובדי האלילים ההולכים וכלים ומחוזיק הנצרות החדשה העולים, מימי התבוכים המדיניים בין יוצאי משפחת מדיצי והצרפתים ('רומולה'). וכן גם ספור מתקופת 'כתב התקונים' באנגליה ('פליכס הולט הרדיקלי'). אלה מציינים כבר את התקופה השנייה ביצירתה. ואולם לא הרי היצירות של הראשונה כהרי יצירות השנייה.

אלו של ימיה וסביבתה תמונת-חיים הן:

תצלומי נפשות שכיחות לגבי דירה, פרצופי אישים מצויים אצלה – אלה אשר ידעתם. אם כי מעלותיהם של הרומנים ההיסטוריים אף הן בצדם, שהרי יד אמן טפלה בהם. אך לא כריאליסטון בלבד יש לדאות את גורני אליוט. היא לא היתה מסתכלת בלבד. היא היתה חוקרת-מעמיקה בחיי אנוש ובנסיונותיה-מסותיה של נפש האדם. היא לא היתה מרוצה מצויר של חיים כמות שהם, היא נסתה תמיד לחדור מבעד לקלעי החיים, לנלות את הבהות המהווים את הכל, חוזמים ומכים גלים בכל, הדופקים בכל, ועל יסוד עיונים אלה היתה מנתחת את נפשות גבוריה. ובאופן מענין מאד היתה אליוט מנתחת נסיונות ואישים. בכח של הסתכלות פנימית חננה אל, ומתוך השתקפות בעצמה, בפנים פנימיותה, מתוך עיון חודר ברגשותיה, בהנות שלה, בכל המתהווה והמתרחש בקרבה, היתה מסתכלת באחרים, בכל הסביב לה, ואמנם נתוחי נפשותיה רכי הפרטים הם ובוה היא

מצליחה בכלל. וזהו אחד מן היסודות העיקריים שביצירתה ('אדם ביר', 'סילס מרנר', 'רניאל דירונדה' ואחרים).

וראוי להעיר בזה כי גבוריה אינם יוצאים מכלל החיים. אין בהם זרות. רגילים הם. שכיחים. היא אוהבת את הרגיל. את השכיח, את הפשוט, את הרגוע והאידיאלי. ובכל אלה היא רואה חשיבות ועיקר. כל אדם תעורה לו בחייו, לדעתה, וחיו רצויים הם לעצמו כשם שהם רצויים לכלל. כל אחר מנסיונותיו הפרטיים מצטרף לכלל הנסיונות האנושיים – לצבוריות. ריאליים הם אישיה-גבוריה וכן כל הקורות אותם. מובן שאת החיים של שדרות העם הבינוניות והשפלות, דרגות העניים והגדלים – את אלה היא מעריצה יותר, את אלה היא מעלה על נס, כי בהם היא מוצאת את היופי שבפשטות, את התפארת שבכל רקמתי חיים אידיאלית. היא איננה רואה את חיי העני וכן דלת העם כחסרי כל ערך וכשפלים, כראות סופרים אחרים. להפך, היא מתיחסת בבון לחיי החרד והעושר, ריקניות הם משאירים בנפש – ותו לא. הם מקשים את לב האדם ונוטעים בו עריצות וגאווה נפרות. ומכל אלה סלדה נפש אליוט.

אליוט האמינה כי אין לו לאמן – למספר, לגבי דירה – להבנים ראשו בעניי פוליטיקה ודיויות עולם. ואכן, היא מעולם לא יצרה נובלות או רומנים שמנמה מדינית צרופה עמהם, כדרך שעשה צירלס דיקנס, למשל (להוציא אולי את 'רניאל דירונדה' שלה). היא צירה לה למישרים, עמדה בפני החיים, חדרה אל 'מבעד לפרוכת' ושרטטה בצורה הריאליסטית-החיה שלה והיתה מתבלת את הכל בסממני הנות נפש ועיון פנימי.

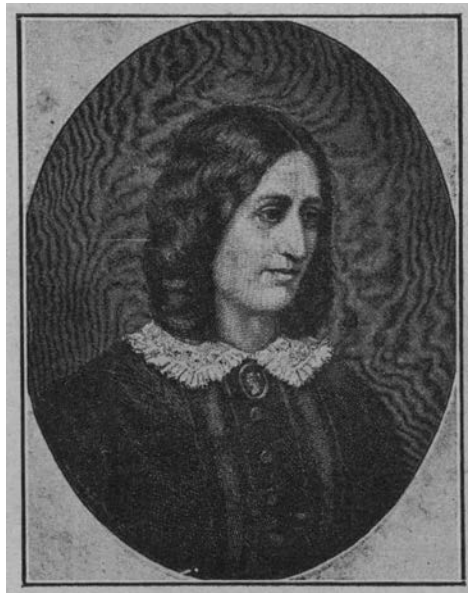
'מנמה מדינית' נאמר, אך לא כן מנמה מוסרית. כי זו היתה אחת ממטרותיה של אליוט בהור מספרת. ראינו כי חיים כמו שהם מציינת אליוט, וכן בני אדם כמו 'זהם', ומתוך כמה מיצירותיה נובעות אמיתות-חיים כמו שהן. כי חוקים יש בחיים ועל פיהם מתנהל הכל. הסברת דרכי העולם על פי חוקי המוסר – זה רצונה של אליוט. בדתאם לחוקים אלה הולכת נפשו של אדם הלך ופרוח ונובב, או שהיא רקבה, נובלת וחרלה. משנה קל כי יעשה שוב אין להשתחרר ממנו והריו גורר עמו יסורי נוף ונפש ויש גם את תמותות שניהם. מהלך חיי אדם והלך נפשו ביד הגורל המה, אם כי גורל זה הוא עצמו חושל-דיוצרו וממנו יבע. חוקים קבועים הם בחיים הקשים, וכן אנו רואים את אליוט מצירת משרטטת וררכה כמעט תמיד למסוך על מסכתה צעיף תונה. את הכל ראתה בעולמות-הנפשות בעינים רוויות צל וענמה, שהרי כל היקום הנהו תסבוכת של בחינות שונות ומשונות בעיניה, ובתוך תסבוכת זו יצרה ופעלה ורכשה לה מקום בין גדולי הספרות האנגלית.

ב

ואשר למקומה אצלנו – אין ערוך. לא רבים המה בין אומות העולם שרחשו לנו הערצה וחבה כמותה. היא ירעה מי ומה הוא עם קדומים זה אשר הגיע עד כה ועבר על פני ימי-סתקופות אחוזי בעתה וטרור – ותעמוד מלאה התפעלות ממחזה הדר זה, כי עם זה אשר נדרף ונרכא לא שח לעפר והריו עולה על רודפיו ומרכאיו בבריות גופו ובאור נשמתו; את עשרו הרוחני של עמנו ירעה – לרגל חקירותיה ועיוניה במקורותיו – ותחבבה; היא גם ראתה ללבב העם הנודד, הנכסף למקלט מרנוע, לפנת יצירה; היא הבינה למתהווה בתוך נוף זה המדלדל ברות הטמיעה והזרות, השנאה והגלות, ורחמיה לא נכמרו עליו; היא יצאה ודרשה לו, למענו, בפני כל עמי אירופה – ב'רניאל דירונדה'.

בשנת 1876 שרה אליוט שירת-יברבור זו שלה והראתה על קרעים בנפש העם, על אס ש'לאסונה נולרה יהודיה, על בן (רניאל) שלא ידע את מוצאו היהודי עד היותו לאדם, על בני משפחת כהן הפשטנים, על המסכנה מרים לפירות ועל אחיה מרדכי, המדבר ארוכות על מצב עמו ועל אלה הבושתים בנדיבי ארץ, השוכחים את עמם – המגדילים את הקרע שבלב האומה – שורת טפוסים יהודים היא מעבירה לענינו, ספור-מעשה על חייהם רקום על מצע זר – על מצע של חיי אנגלים אצילים, ואולי זה בא אך כדי להבליש את התמונה ולהרנישה יותר, וזהו באמת הרושם.

מרדכי לפירות דורש ומציע – לטובת העם, לבנין האומה, הוא הוא הנותן ארשת לסובייקטיביות של הסופרת עצמה (נוצריה-ציונית, לפני היות הציונות!), ורניאל דירונדה הוא הנמשך אליו, המתחיל

1829—1880

ג'ורג' אליוט

הצורך בהתגשמות הרעיון הלאומי שלנו. אכן, ראוי לקדש שמה בתוכנו ולהזכירה כיום הזה, עת שהחלום הולך ומתערטל לאט לאט מן הצעיף האגרי והרומנטי אשר עטמו עד כה...

ראובן גרוסמן

ש. ל. ציטרון

(למלאת לו שבעים שנה)

ש. ל. ציטרון אינו נמנה על משפחת הסופרים היוצרים, הקונים את עולמם בחבור אחר, אלא על משפחת העובדים הספרותיים, המבצעים להם מקום של כבוד באהל הספרות על ידי עבודה רבה ושקדנות עצומה. בסנטן המליצי הייתי אומר: ש. ל. ציטרון אינו כהן עומד על דוכנו במקדש הספרות, אלא אחד מבני הלויים, העובדים את עבודת הקודש.

ש. ל. ציטרון התחיל את עבודתו הספרותית לפני חמשים שנה ויותר בימי "המניד" מליק והשחר" של סמולנסקין ומאז אנו פוגשים את השם הזה ברוב ערונינו העבריים. הוא כתב ספרים, מאמרי בקורת, מאמרי פולמוס בשאלות צבוריות וספרותיות, וכו' וכו'. ואם יש זכות לסופר לחוג חג יובל, כאשר עמד כל ימיו על משמרתו הספרותית, אזי מגיעה הזכות הזאת לש. ל. ציטרון.

הדבר המפליא בעבודתו הספרותית של ש. ל. ציטרון הוא זה, שדוקא לעת זקנתו נעשה עטו פורה במדה שאינה מצויה אצל כמה וכמה מסופרים צעירים. בעשר השנים האחרונות פרסם ש. ל. ציטרון בעתונים שורה של מונוגרפיות, שאסף אותם אחרי כן בקובצים מיוחדים ("שלושה דורות ספרותיים", "משומדים", "שתדלנים", "אנשים וסופרים", "יוצרי הספרות העברית החדשה", "לתולדות העתונות העברית" ועוד ועוד). את הפלא אפשר לבאר בזה, כי ש. ל. ציטרון לפי מהותו הוא עתונאי, והוא מצא לו את מקום חיותו כזמן שהתפתחה העתונות בעולם היהודי.

ובזה יש לבאר גם את העובדה המדאיכה, כי ש. ל. ציטרון, ששורש נשמתו היא השפה העברית, שתקופת עבודתו הראשונה עברה בספרות העברית, מפרסם את רוב המונוגרפיות שלו באידית, לא מפני שהוא "אידישאי" חס ושלום, אלא משום שהעתונות העברית בנולה אין לה קיום ואת מקומה ירשה העתונות האידית.

ש. ל. ציטרון יודע את המלאכה לספר אפיוורות מלאות ענין, קוריוזים, פלאות, מעשים שהיו על סופרים ועסקנים, שתפסו מקום הגון בעולם היהודי. כמה דברים הוא מספר כער דאיה, וכמה – מפי השמועה.

כותבי תולדות הספרות או תולדות התרבות היהודית אולי יבאו במשפט עם ש. ל. ציטרון, שסומך יותר מדי על כת זכרונות ומוסר כמה דברים וכמה עובדות, שאחרי חקירה דרישה אינם מדויקים ואינם אלא דברי אנדה.

אולם על צד האמת אין ש. ל. ציטרון מתכוון בעבודתו לחקרים, שאין לפניהם אלא האמת ההיסטורית בלבד, אלא לקהל הקוראים הרחב, שאוהב לראות את פרצופי הדורות בצעיף הדמיון.

כידוע, מקטרנים הפרופיסורים להיסטוריה קטרוני גדול גם על ספרי הביאוגרפיות של אמיל לודוויג, אנדרי מורוא ותבריהם, שהם חוטאים חטא גדול לאמת ההיסטורית. כפי שהיא קבועה בתעודות ודוקומנטים.

אולם קהל הקוראים אינו שם לב אל הקטרונים האלה, משום שהם מבקשים בספר לא את האמת המדעית, אלא את אמת החיים, וזו הם מוצאים דוקא בדברי אנדה.

להקשיב לדבריו הגלגלים באהבה ובהתענינות (אולי סמל לעם, למה שהוא צריך להיות, ליחס הרצוי ממנו).

מבין השיטון נשקפת לנו אישיות הרוצה בטובתנו, המתפללת לתועלתנו, הדורשת זכויות לנו (כפי מדרכו). ידידה-אויבת-מערציה. זה היה בשנת 1876 ובשנת 1848 – כעשרים וחמש שנה לפני כן – כתבה כי הנפש הנוצרית שבה סולדת בהחלט מאיור-שהיא השערה שעם ישראל עם סגולה הוא, עד שהיא היתה נוטה להשמיע שוב את דברי הנאצה והנאי של וולטר בשעתו. "כורעת אני ומשתתה לפני הנאון השיירי של ישראל. אך רוב המיתולוגיה העתיקה שלו, וכמעט רוב דברי ימיו מעוררים בי נועל נפש ממש. נועם הוציא מתוכו את משה ואת ישו; אך משה שתה לדויה מן הפילוסופיה המצרית, וישו מכובד ונערץ בעינינו אך ורק מפני עלותו על היהדות ועמדו בפניה (ממכתבה ל. סיברי, 1848). ואולם נשתנה יחסה של אליז לנבי היהודי. הרבה למדה עליו במשך עשרים וחמש השנים שעברו מאז הביעה כוזה ושנאתה ליהודים, מאז אמרה כי כל הגוים צפויים לכליון – והגוע העברי אינו יוצא מן הכלל, מאז קראה, כי "האברון וההשתמדות זו הדרך לגוים שפלידרנה, ואשר לאחרים – טמיעה היא הדרך..." אחר הוא יחסה עתה – בשנת 1876 – בכתבה לה. ב. סטו על ספורה האחרון, "רינאל דירונדה", ובו היא אומרת כי דוקא מפני שיחסם של הנוצרים רוח עבריות בו – או שמא רוח סכלות ולא יותר – דוקא מפני כך כתבה את ספורה ונתנה בו ארשת לאהרה ולהבנה אשר בקרבה... "לנבי העברים, חיבים אנו, עמי המערב, שנתחכנו על ברכי הנצרות, חוב גדול. אם נודה ואם לאו – דתנו כרתם ודנשותינו המוסריים כשלחם". היא מדברת על אלה מן המתחכמים הלוענים לישראל, ושואלת: כנראה שאין הם יודעים שחיינו התכתיים והדתיים קשורים בתולדות עם זה אשר אותו הם מתחכמים להעליב? רומתני, כי אין הם יודעים כלל שישו עצמו היה יהודי!...

אכן, שנות מעבר אלה, עשרים והמש שנים אלו, חוללו שנויים רדיקליים בנפשה של אליז ביחסה ליהודי. הרבה נסעה וראתה ולמדה על חיי היהודי, מנהגיו, רכיו, מעשיו, והתוצאה היתה: הצעה למדינה יהודית בצורה של ספרות יפה. מרכזי לפירות ידבר ורינאל דירונדה ישים אוזן ולב. אמנם, יש האומרים, כי הטפתו של מדרכו פובלי-ציסטקה היא ויש בה כדי לפגוע את הספרות. אך השיבותם של הרברים לנבי דידנו – אין ערוך לה!

חס ליה ליהודי לשכות אביו ואמו – עברו ומסורתו, זו דעתם של אליז-לפירות. הוא צריך להבין ולהשכיל, להוקיר את הקשרים המקדשים ומאחרים את העבר עם ההיה שלו. התבוללות – הם מלהוכיח! על הנבונה הלאומית תדבר אליז, במסות לפירות, בהערצה, והיא מבארת כי הצרות והיסורים והרדיפות, אלה אמנם הביאו רבים מהם לידי יאוש ובערות. ומה, איפוא, יש לעשות? מה התרופה? "קומו נא והעירו ועוררו את לב העם; הגידו לו ודברו אליו כי עורנו נוי אחר בארץ; הראו לו את הארץ שממנה בא ואליה הוא נושא נפשו; הורו אותו את משפט החיים אשר יחיה בהם; והעם המפוזר והמפורד ישמיע עוד הפעם את קולו בין עמי המזרח ועמי המערב, ושם והיה כימי קדם מפין ברכים חכמה ובינה, דעה ומחשבה. וחיו העצמות היבשות, שהתרחקו והתבוללו... כן! "עמי עורני חי!" – צעק לפירות על אף כל ההשתמדויות. גם כסף גם חכמה יש לנו למכבד לבנות ארצנו מחדש, ולסדר ממלכת עם, ארץ אורחים... ואז טבל להשגיח על כל אחד מאחינו בארצות ורים ולהגן עליו; ואם יפגע בכבודו וקם מליץ מתוכנו בבית משפטו של כל עם ותבע עלבוננו, גם העמים האירופים ימצאו חפץ בעם שקט ושאים היושב מקדם לארץ המזרח, נושא בחיקו את איצרות החכמה של הגויים הגדולים במערב. ארץ המדה כזאת תהיה ארץ שלום באמת!"

כן היו שנותיה של הנוצריה-הציונית, כן השניה נוצרה אליז את

את בני הרור החדש, אם כי אינו מתאמץ להחניף להם ולהסכים לכל דעותיהם, אלא שהוא הוגה חבה לכל כשרון ההולך ומתגלה בספרות העברית.

ועל כן חביב ש. ל. ציטרון על הסופרים בני הרור החדש, והם הכתירו אותו בשם טוב, הנחשב בעיניהם, "לתפארת שכתפארת"; הוא השם "צעיר"...

יהי רצון שהוקנה צעיר הזה יוסיף עוד לעבוד שנים רבות בספרותנו ובעתונותנו העברית. —

ב. א.

בין השבחים הגדולים, שהייתי רוצה לאמר לכבוד יובלו השבעים של ש. ל. ציטרון, הוא זה, שלא רק שמר בקרבו את כח העבודה עד שיבה, אלא גם נשאר צעיר ברוחו עד היום.

מי שמכיר קצת את הסופרים הוקנים מדורות שעברו, החיים ברובם לא עם הרור ההולך, אלא עם בני הרור שעבר, יודע עד כמה קשה למצוא ביניהם חבה אמיתית אל הסופרים החדשים, שהולכים בדרכים אחרות מאלה שהלכו בהן הסופרים הישנים. בעיני הסופרים הוקנים כל הטוב וכל היפה וכל הנהדר היה קיים רק בימים שעברו, ועם הסופרים הגדולים מן הרור שעבר פסה הספרות. ש. ל. ציטרון הוא אחד מן הסופרים הוקנים המעטים, שמחבב

בְּקֶרֶת סִפְרִים

וְלִנְחֻזֹּת בְּרוּשִׁים וְקִפּוּשׁ לֵחַ
בְּנֶגֶד תְּבוּנָה אֲנִי אֶפְרָשׁ.
עֲרִיסוֹת חוֹל רְכּוֹת דְּרָכֶיךָ
בֵּין גִּדְרוֹת הַשָּׁמַיִם שְׁמוֹנֹת
בְּעַל פְּנֵי קָשִׁי צַח
לְעוֹלָם בְּסֵם אֲנוּעַ
אֲחֻזּוֹת קֶסֶם לֹא-נִפְתָּר — —

המולדת, לא רק כהלך-רוח, כמצב-נפש פסיכי, כי-אם גם כתמונה ריאלי של מלוא את המשוררת בכל דרכיה. הלך-חיים קדמון ממוגז כאן יחד עם יפעת הווה, של "חורש התלם על סף המדבר". לפיכך הטון שלה כבוס ועצור לאין ערוך, ואין בו כלום מן הצעקה הכאוטית, המתפרצת-הנוף איננו מתואר בבהירות יתרה ובשפע של גוונים. הוא ניתן סתום ומעומעם כל-שהוא. רק המצעי הרקע, המרחב שבו תועה ה"אני" של המשוררת, הוגה, מקשיב ואף סובל, מהבהב כאן "כמסך לא-יפסק נמשך ורועד". אולם בכמה משיריה מורגש לא רק כח של ראייה, כי-אם גם כח של הסתכלות, ואז יש אשר גם הבלתי-נתפס לובש צורה, הנעלם מנצנץ מבעד לגלוי ומבעד לתמונה הווה עולה תמונה רחוקה, מקבילה. משהו מחזון הדורות. —

כשלושים שירים כלולים בקובץ שירים קטנים שקופי גבי, יפים כקונכיות ורודות, כטרפי גפן כהים מול שמי ערבים, מזכירים בפתגמיות שלהם את פרחי-הדובדבנים של הליריקה היפנית ובתואם חרוזיהם הקצובים — את נצני פטר הילה ואלזה לסקר-שילר, וכמו אלה גם הם כאילו נכתבו בשביל חוג מיודעים צר, בלי שהם מוויגים ככל הדרוש לכבוש להם בעצמם דרך להכנה. אבל אסתר ראב היא משוררת. משוררת עברית, ואם יש אשר יסחפו אחריה טונים זרים, תמונות שאולות — הנה מרבית חרוזיה אוצרים בקרבם, לפחות, שורה תנועה, או רמוז, המיוחדים לה, ואך לה בלבד. —

י. ליכטנבום

פְּרָט

רבינדרה-נת טגורה בברלין

לא קל הרבו—כותב סופר הפוטישה צייטונג—להציל מפיו של החכם ההודי הישיש, המושך את הלב בדמותו ההרמונית ובנועם ישותו התדרורה והשוכן בדר בבית-ההנקה הדיהלמי—השקפה קונקריטית על הפרובלימות הסוציאליות הבוערות של אירופה ואסיה. רבינדרה-נת טגורה מחשב בשנות אלף, אותו טענינת רק ההתפתחות הגדולה. הוא מתעצב על הנוער של ימינו, וכיחוד על-הנוער ההודי, המחליף נצחונות שעה קלים בקנינים, אשר ערך נצחי להם. רק מעטים מבין האינטליגנציה הצעירה ההודית, שקבלו השכלה באירופה,

שירי אסתר ראב*

חוברת רחבת-עלים וכפולת-דפים, בדוגמא יפנית, איצרת מספר לא גדול של שירים קטנים זכייגבי, כטנא של פרות. אסתר ראב הבינה יפה את סוד הקובץ הלירי, שמעוטו יפה לו. אורחת נדירה זו בשירה העברית, המפרסמת רק מפרק לפרק את שיריה בעלי השורות הקצרות, המהוקצעות, יודעת את סוד האמנות לחרוז, להקציע, לצרף גיב אל גיב ולהגיע לירי תמצית פיוטית. היא אינה מוציאה מתחת ידה שום שורה שאיננה שקולה ומדודה. הצורה היפנית החיצונית איננה רק דבר שבמקרה, מעין קשוט בלבד. אכן יש כאן קרבת-מה לאותה השירה, שאיננה משתדלת להגיע ללא שנוי ותמורה את היקוד, הועם והתלונה המפעמים את הלב במלים שוקקות מרוב תנועה ורגשנות, העלוות לעורר הד בעולמיה, אלא מבקשת לה צורת-חיים זכה כבדולח של כל רחשי ההויה, משקיפה לפני ולפנים של זעזועי הנפש עד למקום שם ה"אני" נעשה שוב (או נשאר כמקדם) הויה, במקום שם הרעיון, הרגש, הדמיון והרצון אינם אלא מציאות אחת.

שירי אסתר ראב נושאים עליהם חותם מורחי ולא רק מפני שהם מתארים את המזרח — את הארץ, אלא מפני שהמשל וההשוואה ממלאים תפקיד רב בשירה, המעולפים קורים וצעיפים של רמוזים וסמלים. —

פְּאֲבִיחִים בְּמִקְשָׁה יִשְׁלִי

אורות בְּשָׁפֶל;

בֵּין יָם לְשָׁמַיִם פּוֹכֵב קִטְמָם;

אֲנִיחֹת מִתּוֹת הַצִּמְדָּה

אֶל שָׁטֵן הַפִּקְרָן;

וְתִדְהוֹן קָרִיעַ מִחֶק-יִשׁוּת

יִשְׁאֵג בְּקִשְׁתָּה עַל רִגְסִים רְחוּקִים — —

גם השירה המערבית משתמשת בתמונות, ואולם רק לשם מוחשיות, לשם הסבר. לא בן השירה המזרחית. התמונה, ההשוואה אינן באות להסביר לבאר, כי-אם לשמש סמל, סמל יפה בלבד. ואף שירת ראב מורכבת כמעט כולה מתמונות והשוואות בלתי-מוחשיות ומכוונת להסתכלות אבסטרקטית. על כן עומדים רוב שיריה בין שירה והגות, נוטים פעם לכאן ופעם לכאן, ומזכירים במובן זה סוג ידוע של השירה הגרמנית המודרנית.

ראב שרה על הארץ. ואולם שירה נושאים עליהם את חותם הארץ לא רק מפאת תכנם בלבד; הם כאילו משגשים ועולים פרע על כף-טרשים חשוף מואר באור ערבים רך, זהב שמש, ריח חרוליה וקמשוניה דבוק בחרוזי שירתה כסגולה בלתי-נפרדת, וחרוזים אלה, הם כשלעצמם, כבר מדובכים את תפארתה האלמית —

לְבִי עִם שְׁלֵלֶיךָ, מוֹלָרְתָּ,

בְּלִילָה עַל שְׁרֹת חֲרוּלִים

(*) קמשונים, שירים. הוצאת "הדים". תל-אביב תר"ץ.

התיאטרון בימינו אינו יכול להשתוות לבעל היוכל בפעולתו הרבה שעל לסוכת התיאטרון הגרמני.

במשך 25 השנים הללו (1905–1980) הוצגו על בימותיו של רינהרד: 22374 הצגות של 452 מחזות אשר ל-334 מחברים.

מן המספר הזה הציג רינהרד בעצמו 193 מחזות חדשים ומחודשים. מענינת היא הרשימה של המחברים השונים:

בשורה הראשונה עומד ויליאם שטספיר במספר של 2527 הצגות. מאלו הציג רינהרד רק "גון ליל-קין" בלבד 427 פעם, "שילוק" – 363 פעם, "הלילה השנים עשר" – 291 פעם.

בשורה השנייה עומד גם כן אנגלי – הוא הדרמטורג המפורסם של ימינו ברנרד שו – ב-1207 הצגות ("יוהנה הקרושה" – 146, "הנשכן מאמריקה" – 197 פעם).

בשורה השלישית עומד הדרמטורג הגרמני ורקנר ב-1171 הצגות ("מיקצת אביב" – 657 פעם).

אחריו בא הופסמן – 974 הצגות, גתה – 746, שילר – 643, ספרינברג – 491, פולסטי – 473, מולר – 333 וכו'.

כמו כן הוצגו בוינה על ידי מכס רינהרד 165 מחזות ב-1881 הצגות. מזה על ידי מ. רינהרד עצמו – 16 מחזות.

בכך הכל הציג מכס רינהרד בעצמו על הבמה 220 חזיונות.

לולטר פון מולר, הסופר הגרמני המפורסם, מלאו חמישים שנה. ולטר פון מולר, אביהם ומחנכם של הכשרונות הצעירים בגרמניה נתחבב על כל שדרות האוכלוסין. בקשר עם חגיגת היוכל הושיעה הוצאה מיוחדת, מוקדשת לבעל היוכל.

נגד אנרי ברביס, ז'ורנל פרוזאי פופולרי הוציא גליון מיוחד עם פמפ-ליטים נגד אנרי ברביס. בראש הגליון בא מאמר שלם בשם: "הריכת האגדה", בו מוכיח המחבר, שיותר מדי הפרזו בערך יצירתו של אנרי ברביס. גם יתר המאמרים מתקפים מאד את כל יצירותיו של ברביס, ובכל מקום מדגישים את הבינוניות של כשרונו.

ביותר מבטלים את ספרו "ישו", שרואים אותו כמסולף סבחינה מרעית ובלתי מוצלח מבחינה אמנותית. מערכת העתון מבטיחה לה, ביר תחת שבש הבקורת עוד כמה סופרים מפורסמים.

הצגות רמברנד בדיטרויט. המוזיאום האמנותי בדיטרויט סדר תערוכה של שמונים יצירת רמברנד, שהושאלו מהמוזיאומים שבכל העולם כולו. התמונות הובטחו באחדות של שנים עשר מיליון דולר.

אנקיטה על הנושא של ספרות מלחמה. הוצאת "דריי מאסקען" כמינכן, אחרי שהוציאה את הספרים של ר. צ. שריף וורנון ברליס, הוציאה את האנקיטה הבאה בין צבור הקוראים: (1) מה עשה עליך רשם כביר יותר: הספור "קץ הנדודים" או המחזה התיאטראלי בשם זה? (2) האם יצירת שריף עוררה בך אהבה למלחמה או שנאה? (3) איזוהי לפי דעתך היצירה הספרותית הכי חשובה על נושא המלחמה שנכתבה ב-1928? בעד התשובות המצולחות ביותר קבעה ההוצאה פרסים שונים.

מלחמה באוטו-רפיים. באנגליה נוסדה אגודה שהציגה לה למטרה להלחם נגד הקולפוס של אוטו-רפיים. חברי האגודה מתחייבים, שלא לתת אוטו-רפיים לאיש. כמו כן פנתה האגודה לאישים הכי מפורסמים בעולם בהצעה להכנס לאגודה זו.

כח היצירה של האשה. השבועון הצרפתי הספרותי המפורסם, "נוביל ליטרי" ערך אנקיטה על הנושא "השתתפות הנשים בחיי הרוח והיצירה". מענינת היא התשובה של המשוררת הידועה אדריאן מינר, הסוברת, כי נשים משוררות יכולות להגיע למדרגת יצירה גבוהה, רק בגיל, שההרגשות הארוטיות הולכות ונחלשות אצלן. המשוררת מביאה ראיות רבות מנשים משוררות שיצרו את יצירותיהן הכי מעילות בגיל מאוחר.

מתמלטים מן הסכנה הזאת ואינם מנסים – כמעריצים עורים של הציביליזציה האירופית – לחקור, תחת לעבר, לשכלל, ליצור צורה חדשה בתכונות-ישותה המיוחדת של הודו. והוא הרין בנוגע להתפתחות האשה בכל הארצות: אין עליה לחיות, ואפילו בארצות הודו, רק בשביל משק הבת, בשביל בעלה וילדיה בלבד. אולם פעולתה אינה צריכה לבוא לעולם במקום פעולת הגבר, עליה להשתדל תמיד להפיק תועלת מעבודתה על ידי סגולתה הנשית-האנושית.

סגורה הודקן מאד מיום שראינוהו בפעם האחרונה בכרלן, אף-על-פי-כן לא פסק עוד אצלו החשק לנסיעות. אחרי הרצאתיו באוסטפורד במקום שקבלו את המשורר ההודי הלאומי המהולל בכבוד גדול, ירצה באוניברסיטה הברלינית על יסודות האמנות. הוא שוקל עוד בזעתו, אם אין לו לעשות נסיעה לרוסיה, אחרי מסעו לדרזדן, מינכן ואובראמרגר. מענינת ואופינית מאד בשביל ההשפעה הכבירה של שירתו היא העובדה, כי למשורר בלתי פוליטי זה, שאינו מירידי הקומוניזמוס כלל וכלל, יש ברוסיה קהל מעריצים גדול. כאשר נסכו הדברים על תמונותיו, שהוצגו אחרי התערובת בלונדון ובפרין, בגלריה של פרדיננד סילר, נעשה פתאום השיחה אינטימית מאד. רק שנים שהוא מצייר, מחייך הוא מבוש קצת. את מלאכת הציור לא למד מעולם, אך מבקרים רציניים "סוברים", אומר הוא, כי תמונותיו חשובות עד מאד. דוקא גרמניה, כך אמרו לו ידעני האמנות המובהקים בלונדון ובפרין, תתעניין בהן באופן מיוחד.

מלקט

בעולם הספרות, האמנות והתרבות

מות יוליוס הארט. ב-12 לח. ז. מת בברלין בשנת השבעים ושנים לחייו הכופר והמבקד התיאטראלי המפורסם יוליוס הארט. הוא היה זקן המבקרים בגרמניה ואחר מיוצרי הנסורליזמוס הגרמני.

בתולדות הנסורליזמוס הגרמני היתה ליוליוס הארט יתר עם אחיו הנריך שהלך לעולמו עוד לפני 25 שנים – חשיבות מרובה. מן הראוי להזכיר, כי הם שסדרו את השבועון הספרותי הלוחם "קריטיקה ואפגנגגה" אשר בשנות השמונים של המאה שעברה היה למבשרו של מהלך חדש בגרמניה. עד מהרה התלכדה מסביב לאחים יוליוס והנריך הארט שורה שלמה של סופרים גרמנים מפורסמים, וביניהם פרנץ וידקינד, כולם נלחמו אז על הכנסת איכמן, זולה, פולסטי ודוסטויבסקי לספרות הגרמנית. על קבוצה זו נוספו בקרוב: ארנו הולץ, יוהנס שלף וגרהרד הופסמן. הם אסרו מלחמה על האסכולה הגרמנית הישנה, שבראשה עמדו בין השאר פול הוזה ושלפלהגן. כאחת הפעולות המענינות, שקבלה אז על עצמה קבוצת הנסורליסטים הצעירה בגרמניה, כדאי להזכיר את המכתב הגלוי אל ביסמרק בדרישת עזרה בשביל הספרות והתיאטרון ובתביעה ליצור מחלקה להגנת העתונות.

אך עד מהרה נתעלגו דרכיהם של שני האחים וכשמת בשנת 1906 הנריך הארט, שהיה בארבע שנים גדול מאחיו יוליוס, נשאר הלה מיותר במדה ידועה.

יוליוס הארט הניח אחריו ירושה גדולה למדי של ספרים, נובילות, מסות ושירי. מספרי השירה שלו מפורסם ביותר הספר "הומו סובי". מכין הנובילות – "דאס הונגנראב". כמו כן נסה יוליוס הארט את כחו במקצוע הדרמה בהציגו בין השאר את המרגייה הלירית. דון יואן סנוריו ואת הליברטו של האופרה "סקונפלה", לבסוף יש עוד להזכיר את ספרו "תולדות ספרות העולם והתיאטרון", כבו כן את ספרו "מהפכת האיטיקה בראשית מהפכת המדע". יוליוס הארט הוציא גם שורה של תרגומים מן הספרות הספרדית, האנגלית ואפילו הפרסית. כמותו אבד לגרמניה אחד הנסורליסטים הכי מובהקים שלה.

מכס רינהרד בעבודתו. לרגל מלאת עשרים וחמש שנה לפעולתו הביטחית של מכס רינהרד כופיעים בגרמניה מאמרים, מאספים ומונוגרפיות, המוקדשים לפעולתו הביטחית הכבדה של הרייזור הזה. דומה כי איש מעובדי

„דבר” 5 כרכים: א. זכרונות, ב. ספורים, ג.ה. שלשה כרכים שירים. בשנה הבאה יצאו: ו. שירים (שלשה ספרים בטהדורה הקודמת), ח. פיליטונים, ט. מאמרים, י. אגרות חדשות. כדי לאפשר לקהל הרחב את רכישת הספרים האלה תכרו „דבר” בקרוב חתימה על הספרים וכל עשרת הכרכים יעלו רק לירה אחת. כל אלה שיש בידם הספרים הקודמים יקבלו הנחה של 100 מיל לספר ויוכלו לחתום על הספרים החסרים להם.

— בהוצאת א. י. שטיבל יצאו לאור ספרים חדשים: א. יצחקלסדן — ברתמה המשולשת — שלשה מחזורי שיר; ב. ח. חזן — בישוב של יער — חלק שני; ג. ה. סנקביץ — המבול חלק ג' — תרגם א. לוינסון; ד. רומן רולן — הקיץ — ספר שני ממחזור „הנפש הקסומה” תרגם י. קופלביץ.

נמסרו לדפוס הספרים: א. ד"ר א. רופין — הסוציולוגיה של היהדות. ספר גדול זה, בן שלשה כרכים, פרי עבודה שנים של המחבר, יופיע בבת אחת בעברית בהוצאת שטיבל ובגרמנית בהוצאת „היודישר פערלג” ב. פרופ. יוסף קלוזנר — ישו הנוצרי מעובד מחדש עם שנויים והוספות. נמסר לתרגום הספר „אני רעב” — רומן מאת גיאורג פינק.

— הוצאת הספרים „חברה” שהתחילה בעבודתה בינואר שנה זו, החליטה לשנות את שנת עבודתה ולהתחיל את שנתה השניה עם ראש השנה העברית. במשך שני החדשים אוגוסט וספטמבר יופיעו שלושת הספרים האחרונים: הסוציאליות בעבר ובהווה לארוארס ברנשטיין; לינקולן, חלק שלישי; המהפכה הגדולה לפ. קרופוטקין, חלק שלישי. בחודש אוקטובר יופיע הספר הראשון של השנה השניה לפי חתימה חדשה. ההוצאה משתללת לתת שורה של ספרים יסודיים ופופולריים בסדר החברה והמדינה, בכלכלה מדינית ובהתיישבות, הדרושים לקורא העממי, הנועד והעובד בארץ ובגולה. התכנית המפורטת, שעבירה משתתפים ח. ארלוזורוב, מ. בילינסון וז. כצנלסון, תפורסם בקרוב.

— הוצאת הספרים למרעי החברה והמרעים הקרובים להם, „השכלה”, תתחיל לפעול באוקטובר שנה זו. יצאו במשך השנה — אוקטובר, 1900. — 1931 — שנים עשר ספר, עפ"י שמת חתימה, 1.440 לאמי לשנה, כל ספר יכול כמאחים עמור. רשימת הספרים היא כלהלן: א. המדעים בימינו, מאת ארתור חומסון; ב.ג. איספריות בתרבות האנושיות, מאת פ. מילר-ליאר, ד. מבוא למדעי החברה, מאת א. ש. ואלרשטיין. ה. תורת הכלכלה, מאת הנרי קלי; ז. המנשלות של האדם הקדמון, מאת פ. בועז; ח.ש. הקואופרציה מאת מונג'ר-ברנובסקי; י. המחשבה בהתהוותה, מאת ג'מס חרבי רובינסון; יא. יב. מקורות השירה (כיצירה חברתית), מאת פרנצוס ב. גומר.

ה ע ר ה:

בגליון י"ב נשמט בטעות המעמר מתחת המאמר „רומן של תפופה” שם המחבר מ. כרמון.

העורך האחראי: ש. צמח

הספר הכי פופולרי בעולם עוד מוסיף להיות ספר התנ"ך. בשנת 1929 נמכרו ע"י חברת-התנ"ך האנגלית 12.175.292 אכס', היינו ב-775.000 יותר מאשר בשנה שעברה. המכירה ירדה בהדרגה וברוסיה המועצתית, לעומת זה עלתה בסין (1.364.000 אכס' בשנת 1928 ו-5.206.000 בשנת 1929) לפני עשרים שנה נמכר בכל פרס 5000 אכס', בערך, ובשנה זו מכר סוכן אחד בלבד 5.300 אכס' ברובע המיושב על ידי מושלמים. שנה שנה מתרגמים את התנ"ך לדיאלקטים שונים: בשנה שעברה נוספו עשרה דיאלקטים, שששה מהם עולים בחלקם של שבטים כושיים באפריקה.

אישים, ספרים ומאורעות

— בניו יורק מת בשנת ה-84 לחייו הסופר והכילוגרף אפרים דינר. המנוח היה מן „המהותיקנים האחרונים” של תקופת ההשכלה הישנה. הוא היה למדן ומלומד, והיה רגיל לחבר על כל תופעה חשובה בחיים היהודיים ספר בן מאות עמודים ולהוציאו על חשבוננו הוא. במשך 52 השנים האחרונות חבר קרוב לששים ספר בשאלות תרבותיות וחברתיות שונות. רק בשנתיים האחרונות הוציא שני ספרים בעלי אופי פוליטי: האחד נגד ד"ר ספן וזו והשני — על „ישו הנוצרי” לפרופ' קלוזנר. ככילוגרף עזר ליסורן ולפתוחן של הספריות העבריות הכי גדולות בעולם, וביניהן ספריות אוכספורד וקמברידג' שבאנגליה. דינר נולד בסמסון שבקולונד. עוד בהיותו צעיר לימים התורע לארכיאולוג הקראי המפורסם אברהם פרקוביץ (אבן רשף) ויחריו חכרו רשימות של כתבי-יד עתיקים. בשנת 1888 בא דינר לאמריקה, במקום שהתחיל בהוצאת עתון עברי בשם „הלאומי”, ובשנת 1897 יסר את המושבה העברית הראשונה בניברת. בשנים האחרונות היה סוחר בכתבי-יד יקרי מציאות.

— זלמן שוקן כינן בברלין „מכון לחקר התולדה והמקורות של השירה העברית”. המכון הוקם כתקדש משפחתי ליזכר אחיו המנוח, שמעון שוקן. למנהל המכון הוזמן דיר חיים ברורי, מי שהיה רב ראשי בפראג, המומחה לחקר שירת ימי הביניים. במועצת המכון משתתפים ד"ר אלכוגן ופרופ. ווילן. כעוזר מדעי עובד ד"ר שירמאן. בתכנית המכון: פרסום הטכסטים המקוריים, כשהם מוגהים ונחקרים. המכון יתן את האפשרות למלומדים צעירים, שכבר נכנסו להיכל החקירה, לעבוד עבודה חקירה ברשות עצמם. פעולת המכון תסתייע על ידי האוסף החשוב של כתבי היד שבשפריט שוקן. אוסף זה צובר בשנים האחרונות. על יד המכון חוקם גם הוצאת ספרים. הוסכם על עבודה משותפת בין המכון החדש ובין האקדמיה לחכמת ישראל בברלין.

— ב-27 ביוני נפתח בקליבלנד הועידה השנים עשרה של ההסתדרות העברית באמריקה.

— באולם „ברלינר תיאטר” בברלין התקיימה בחמשה עשר ביולי חזרה כללית סגורה של המחזה „הלילה השנים עשר” לשכספיר, שהוכן על ידי „הבימה” בדג'סטרה של מיכאל צ'יכוב. באולם נוכח קהל נבחר מיהודים ולא יהודים, ביניהם המשורר ההודי רבינדרנאט טאגורי. ה' גרונימן ברך אותו בשם הנוכחים. ההצגות הראשונות של המחזה, שהמוסיקה ללווי נכתבה על ידי הקומפוזיטור ארנסט סוך, תתקיימנה בברלין בסתיו זה.

— באחד במאי 1930 מלאו חמש שנים מיום הוסד „האוהל”. החגיגה נדחתה בגלל ההכנות הנמרצות להצגת „מגלת אסתר”. לאחר שההצגה נגמרה, נתקיימה ב„האוהל” ביום די מסיבת ידידים, ספרים ואמנים בעניין חגיגת החמש. השתתפו באיריכת האגודה „למען האוהל” גם משאר הערים והמושבות. ההג נקבע לסוכית. עובדה תכנית ונבחר ועד, אשר הוסל עליו לגשת תיכף לפעולות ההכנה. חברי הועד: ברל כצנלסון, המהנדס אורנשטיין, הצייר גוסמן, א. א. דובינסקי, גבי וילנר, ת. פרידמן והקומפוזיטור רוזובסקי. לועד נצטרפו באיריכת הועדית מיתר נקודות הארץ.

— לשנת המאה להולדת י.ל. גררון (תקציא-תרצ"א) מוציאה חברת „דבר” במהדורה חדשה נאז ומתוקנת את כל כתבי אביר השירה העברית ברודו. המהדורה תכיל את כל שיריו ומיסב הפרוזה שלו. זכרונותי ספורים, פיליטונים, מאמרים, ואגרות בעשרה כרכים. עד עכשיו הוציאה

בנה הפועלים בע"מ

תל-אביב

.....

הון המניות הרשום: 100000 לא"י

.....

מנהל עסקי בנה לכל ענפיהם

תל-אביב, ת. ד. 27. מספר טלפון 328.

הוצאת ספרים א. י. שטיבל ברלין - תל-אביב

יצאו לאור:

יצחק למדן ברתמה המשלשת

שלשה מחזורי שיר.

(א) בפנים מולטים, (ב) בצל האסד, (ג) ממעמקינו

מחיר הספר מעוטף 250 מיל.

לחותמי הספריה 125 מיל.

הספר השמיני של הספריה המתורגמת

ה ק י צ
ספר שני ממחזור
"הנפש הקסומה"

מאת רומן רולן תרגם י. קופליביץ

הספר מחזיק 352 ע-ודים

מחירו מעוטף 250 מיל.

לחותמי הספריה 125 מיל.

להשיגם אצל הסוכנים הראשיים בימ"ס "מוריה" תל-אביב, ירושלים,
חיפה, פתח-תקוה ועפולה. כ"כ אצל כל הסוכנים ובימ"ס שבארץ.

חותמי "מאזנים" בגולה

מתבקשים להזדרז במשלוח

דמי החתימה לשנה השניה.

ובחיפה -

ה' מ. גלרנטר

סוכנו בירושלים -

ה' צבי קרול

בא כחנו בתל-אביב הוא

ה' ל. צנציפר

והם מיופי כח לקבל כספים, מנויים ומודעות בשביל "מאזנים".

כדי להקל על עבודת ההנהלה מתבקשים החותמים למהר

בסידור החשבונות ובסילוק דמי החתימה לשנה זו.

הנהלת "מאזנים"

כתובת ההנהלה: תל-אביב, רחוב יהודה הלוי 37, קומה שניה

אותות כבוד והצטינות:

המבורג 1897 פריז 1900

וינה 1906 טורינו 1911

מוסקבה - - - 1923

וומבלי לונדון - - 1926

יפו תל-אביב - - 1926

יקבי ראשון-לציון וזכרון יעקב
"כרמל מזרחי" (ארץ-ישראל)

יין קוניאק ארמ וליקר

המשרד המרכזי:

ראשון-לציון, ארץ-ישראל

סניפים וסוכנויות:

בארץ-ישראל - חברת "כרמל מזרחי" - ירושלים,
תל-אביב, יפה חיפה, צפת וכל המושבות העבריות.
בסוריה - חברת "כרמל מזרחי" - בירות, דמשק, חלב,
בהודו - בומביי.
במזרח הרחוק - חברת "כרמל מזרחי" - שנגחאי.

אסיה:

אירופה:

באנגליה - חברת "פלוי" שורדיטש 178/9 - לונדון.
בשוויצריה - ג'נף, בגרמניה - ברלין, בצ'כוסלובקיה -
ברוקס, באוסטריה - וינה, בפולניה - ורשה, בדנציג,
בדנמרק - חברת "כרמל", קופנהגן, בהולנד - אמסטרדם,
בארצות הברית - ניו-יורק, בארגנטינה - בוינס-אירס,
בברזיליה - ריו-ד-ז'נירו.

אמריקה:

במצרים - חברת "כרמל מזרחי" - רהי, אלכסנדריה,
פורט-סעיד, סואץ, מנסורה, טרנטול, יוהנסבורג,
מלבורן.
אוקלנד, הסטינגס.

אפריקה:

אוסטרליה:
ניו-זילנד:

פרסים ספרותיים חשובים

רק לחותמי "מאזנים" לשנה שלמה

ו. חמשה כרכים "רשמות" (א. ב. ג. ד. ה.)

הוצאת "דביר" תל-אביב

בכרכי ה"רשמות" באו עד עתה המחלקות הקבועות האלה:

(א) תפוצות ישראל — מחקרים על סדרי חייהם ומנהגיהם של כל חלקי האומה וקבוציהן. (ב) זכרונות — (מימארים) של סופרים, חכמים, עסקנים וכו' כתובים בידי עצמם). (ג) פרעות, גזרות, ושמדות. (ד) קהלות ומוסדותיהן. (ה) פלגות בישראל (לחולדות הכתות). (ו) דור ודור (מחקרים היסטוריים). (ז) לשון וספר (חומר פולקלורי בכל השפות הנהוגות בישראל לכל תפוצותיהן). מחקרי השפות המדוברות בפי היהודים, דרכי ההברה והמבטא, ניבים ומבטאים סגוליים, פתגמים ומשלים, שיחות וספורי עם וכו'. (ח) אמנות ושירה /ציורים עממיים, תמונות גדולי ישראל, ציורי כלים וקשטים, שירי עם וכו'. (ט) מנהגים והיות. (י) כתבים עתיקים ואגרות אנשי שם. (יא) עוללות. (יב) ביבליוגרפיה.

בכל המחלקות הקבועות הללו השתתפו טובי הסופרים והחכמים העברים ועד עתה נתפרסמו בחמשת הכרכים הרבה מחקרים, דברי זכרונות ולקט חומר, ובהם ספרים שלמים, יקרים מאד, שקובעים כל אחד ברכה לעצמו.

מחיר: חמשה כרכים מכורכים הדר בעור מלאכותי בחמש כריכות 2.600 לא"י — לחותמי "מאזנים" במחיר 1.300 לא"י.

רשמות הוא המוסד הספרותי הראשון והיחיד בלשונו העברית המוקדש כלו לדברי זכרונות (מימארים), לאתנוגרפיה ולפולקלור במשמע הרחב, ולכל סוגיהם וסעיפיהם השונים.

חמשה כרכי "רשמות" הם אוצר בלום של מחקרים יסודיים — ובהם ספרים שלמים — בכל המקצועות האמורים, ביבליוטיקה שלמה, כוללת דברי זכרונות וספורי מאורעות חיהם של אישים מפורסמים באומה, כתובים בידי עצמם, ובית כנוס לחומר עשיר מאד, רב ענין ורב גונים, מלוקט ומאוסף מפי העם ומתוך כתבים עתיקים ובתי גזנים בכל המקצועות הנ"ל. כרכי "רשמות", לפי תפקידם הספרותי, נועדו מתחלתם לשמש בתחום המקצועות האמורים במדה שוה את כל חלקי האומה לכל תפוצותיה בכל הארצות והמדינות, כאשכנזים, כספרדים, כתימנים וכו', וכו', בלי הבדל ובלי הכרעה לאחד מן החלקים — אלא לפי החומר ומדת שיעורו לפי ערכו המדעי והספרותי.

ו. שירי שלמה בן יהודה אבן-גבירול

מקובצים, מוגהים ומבוארים ע"י ח. נ. ביאליק וי. ח. רבניצקי

הוצאת "דביר" תל-אביב

שירי אבן-גבירול היו ברוכס הגדול מפוזרים תכלית הפזור בספרים ובמאספים ובכתבי עתים שונים יקרי מציאות, ומהם רבים סמוגים באפלת הביבליוטיקה ובכתבי יד ועין לא ראתם עד היום, גם המציאות החדשות והמרעישות, שמצאו החוקרים בזמן האחרון בפניה זו, כמעט שלא נודע טיבן בעולם, אין פלא אם הקהל העברי לא ידע מה מגבורת שירתו של הארי שבחבורת המשוררים הספרדים, שירה שאין כמוה בכל ספרותנו לעזו, לעומק ולגובה. הפרורים הקטנים שמגיעים לפרקים אל הקהל מתוך כלי שני ושלישי, ועפ"י רוב בצורה פגומה ומסורסת, אין בכחם להקנות לקהל אף מושג כל שהוא על דבר יפיה ועוצם כחה של שירת הרשב"ג, וכל שכן שאין לעמוד מחוכם על דמותו הענקית לכל קומתה השלמה של המשורר הגאון עצמו.

עתה הובא סוף סוף לפני הקהל העברי דיואן שלם ומלא של שירי הרשב"ג הנמצאים בידנו עד היום, המסדרים, שנתכונו בעיקר לכנוס ספרותי שוה לכל נפש יודעת עברית, השתמשו עם זה בכל מכשירי המדע שהיו בידם כדי להוציא מתחת ידם דבר מתוקן גם מן הצד המדעי.

השירים סדורים למחלקותיהם, לפי הענינים והסוגים הספרותיים, וכולם מוגהים ומנוקדים, רבים מן השירים שנשחתו בידי מעתיקים ומדפיסים בורים, באים במהדורה זו בצורה מתוקנת. מוגהים עפ"י נוסחאות כ"י או עפ"י השערה וע"י כך נתגלו כמה מהם זאת הפעם הראשונה בכל עזו שפתם ובכל עומק תכנם.

בסוף הספר באים הערות ובאורים מפורטים, שיש בהם כדי להעמיד את הקורא על עיקר כוונתו של כל חרוז בפ"ע ולהורידו לסוף דעתו העמוקה של המשורר. הבאורים האלה הם מפעל ספרותי בפני עצמו ויש בהם תורה שלמה להבנת השירה הספרדית ודרכיה בכלל.

468 שירים, ששה כרכים, בשלש כריכות, כל כרך מחזיק בערך 25 גליונות דפוס

בתבנית גדולה אלבומית. מחיר כל הדיואן מכורך הדר בעור מלאכותי 1850 מ"ל

לחותמי "מאזנים" במחיר 925 מ"ל. בחוץ לארץ הוספה של דמי משלוח.